

Maria Anglès Olesti

**LES ORDINACIONS MUNICIPALS DE L'ALEIXAR (1504-1791). ANÀLISI DE
LA POTESTAT REGLAMENTÀRIA MUNICIPAL**

TREBALL DE FI DE GRAU

dirigit pel Dr. Antoni Jordà Fernández

Grau de Dret

UNIVERSITAT ROVIRA I VIRGILI

Tarragona

2016

RESUM

El present treball té per objecte estudiar l'origen del municipi centrant-se en la seva estructura organitzativa i la potestat reglamentària del mateix. En aquest sentit, s'ha aprofundit en l'estudi de la potestat reglamentària municipal mitjançant l'anàlisi d'ordinacions de la vila de l'Aleixar que daten del 1504 i del 1791 amb la posterior comparativa dels mencionats textos normatius.

RESUMEN

El presente trabajo tiene por objeto el estudio del origen del municipio centrándose en su estructura organizativa y su potestad reglamentaria. En este sentido, se ha profundizado en el estudio de la potestad reglamentaria municipal mediante el análisis *d'ordinacions municipals* de 1504 y 1791 de la villa de l'Aleixar, con la posterior comparativa de los mencionados textos normativos.

ABSTRACT

The object of the present monograph is the origin of the towns and specially focused in the origin of its structure and its power of regulation. In this sense, in order to go deeper in to the subject, we have analyzed *ordinacions municipals* enacted on 1504 and on 1791 in l'Aleixar. After that, we have made a comparison between both legal texts.

PARAULES CLAU/ PALABRAS CLAVE/ KEY WORDS

origen municipi - potestat reglamentària municipal - ordinacions - organització municipal - Comtat de Prades - Aleixar

INTRODUCCIÓ.....	1
CAPÍTOL I APARICIÓ DEL MUNICIPI	4
1. Formació dels nuclis de població	4
1.1 Context històric. La importància de la reconquesta	4
2. Formació de la personalitat jurídica pública de les localitats	7
2.1 La comunitat veïnal	10
2.1.1 Factors de caràcter econòmic	10
2.1.2 Factors socials	11
3. L'organització dels municipis	13
3.1 Primera etapa: els municipis primaris	13
3.1.1. L'aparició de l'Administració Local.....	13
3.1.1.1 L'Assemblea general i els prohoms.....	14
3.1.1.2 Autoritats i funcionaris destacables en el municipi primari.....	17
3.2 Segona etapa: consolidació del municipi	17
3.2.1 Formes de creació oficial del municipi.....	18
3.2.2 Òrgans del municipi.....	19
3.2.3 Funcions del nou municipi.....	23
3.2.3.1 Impartició de justícia.....	24
CAPÍTOL II LA POTESAT REGLAMENTÀRIA MUNICIPAL.....	26
4. Aproximació a l'Aleixar medieval	26
4.1 El Comtat de Prades	26
4.1.1 Organització jurídica del comtat.....	27
4.2 L'Aleixar en el Comtat de Prades.....	28
4.2.1 L'exercici de la potestat reglamentària municipal.....	30
4.2.2 Ordinacions de 1504	31
4.2.2.1 Anàlisi formal.....	31
4.2.2.2 Anàlisi del contingut	32

4.2.3	Ordinacions de 1791	37
4.2.3.1	L'Aleixar de 1791	39
4.2.3.2	Anàlisi formal.....	40
4.2.3.3	Anàlisi del contingut	41
4.2.4.	Comparativa entre les ordinacions de 1504 i les ordinacions de 1791.....	48
CONCLUSIONS		52
BIBLIOGRAFIA		54

INTRODUCCIÓ

El present treball té per objecte l'estudi de l'origen del municipi i de les seves institucions així com el desenvolupament de la potestat reglamentària d'aquest, entre els segles XVI i XVIII, centrant-nos en el municipi rural.

L'estudi de qualsevol aspecte de la història del dret és important no només per la magnitud del coneixement de les institucions sinó que també té una gran rellevància en la vessant cultural. La majoria d'institucions polítiques administratives que ens envolten a dia d'avui, tenen el seu origen en altres èpoques històriques malgrat que la creença popular sol ser que deriven directament de les lleis modernes. De la mateixa manera, les eines reglamentàries de les quals disposen els ajuntaments moderns també són fruit d'una llavor que fou sembrada fa diversos segles, al contrari del que hom pot pensar.

Al llarg d'aquesta monografia, es pretén exposar l'origen del municipi i de les institucions d'aquest, centrant-nos amb l'exercici de la seva potestat reglamentària primitiva, que es plasma en la promulgació d'ordinacions pel bon govern de la localitat. Els objectius doncs són clars: veure el naixement del municipi i de les seves institucions i apreciar el desenvolupament de la seva activitat reglamentària.

Per tal de poder assolir els objectius fixats, el treball es divideix en dos capítols. En primer lloc, ha sigut oportú realitzar un estudi bibliogràfic del tema per tal de poder redactar el Capítol I. Tot i, des del nostre punt de vista, la importància del tema, no hi ha gaires autor que s'hagin dedicat al seu estudi. Hem pres com a referència a Josep Maria Font i Rius, qui ha treballat minuciosament el tema i a Víctor Ferro, ja que el seu llibre sobre les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta aborda diversos aspectes del municipi català a la Baixa Edat Mitjana i a l'inici de l'Edat Moderna.

L'examen de la bibliografia existent relativa a l'origen de les institucions locals, ens ha permès crear un esquema sobre l'aparició del municipi, moviment iniciat al segle XII i la culminació d'aquest amb l'aparició definitiva de les *universitats*, denominació antiga de l'ajuntament actual, i les institucions pel seu adequat govern i gestió.

Una vegada fet aquest primer estudi, entrem en el Capítol II del treball, el qual es centra en l'exercici de la potestat reglamentària del municipi. En aquest, es fa un anàlisi de

textos de les ordinacions d'un municipi rural: L'Aleixar. Gràcies a la conservació dels originals dels textos i les publicacions i l'estudi de diversos autors locals¹, ha estat possible l'anàlisi realitzat en el present treball. A partir de les obres existents, hem elaborat un minuciós anàlisi del contingut dels textos de les ordinacions així com una comparativa entre aquests, per tal de constatar l'evolució de la potestat reglamentària del municipi.

L'estudi recau sobre les Ordinacions de 1504 i les Ordinacions de 1791. La conservació d'aquests textos té una gran importància, ja no des del punt de vista merament històric -del seu examen es poden conèixer nombrosos aspectes de la vida quotidiana de l'època- sinó que no s'ha de perdre de vista que es tracta de normes jurídiques, fet que ens permet entendre alguns aspectes jurídics del moment: la submissió del municipi a un poder superior -reial o senyorial-, les competències de la universitat en matèria reglamentària, les mesures coercitives de les quals gaudia aquesta per fer complir les normes, els aspectes formals dels textos jurídics municipals etc.

Amb l'anàlisi de les Ordinacions de 1504 doncs, hem pogut apreciar diversos aspectes jurídics d'aquests primers textos normatius de caràcter local promulgats per la universitat del municipi però, per tal de realitzar un estudi més complert, també s'han analitzat, com ja hem dit anteriorment, les Ordinacions de 1791. L'anàlisi d'aquestes segueix el mateix patró que el de les de 1504 i finalment s'ha efectuat una comparativa entre ambdós textos, espai molt profitós, ja que ens permet veure l'evolució d'aquest tipus de norma jurídica gairebé tres-cents anys després. A més, l'estudi de les ordinacions de 1791 ens ha permès fer una breu pinzellada als efectes que va tenir sobre les institucions locals catalanes la implantació del Decret de Nova Planta l'any 1716.

Amb tot, veiem l'aparició del municipi i de les seves institucions de govern i la plasmació d'una de les potestats de les quals gaudeixen aquests primers òrgans: la promulgació d'ordinacions. D'aquesta manera, coneixem una part del funcionament dels primers ajuntaments i podem apreciar la importància d'aquest primer instrument jurídic

¹ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*. Valls-L'Aleixar: Cossetània Edicions, 2004.
ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar i les Ordinacions del 1504 i anteriors*. L'Aleixar: Ajuntament de l'Aleixar, 1986.
MANENT, A. *La vila de l'Aleixar i les "Ordinacions" de 1791*. L'Aleixar: Autor, 1978.

que subsistí fins l'any 1850 i que és l'antecedent de les ordenances locals d'avui en dia.

CAPÍTOL I

APARICIÓ DEL MUNICIPI

1. Formació dels nuclis de població

1.1 Context històric. La importància de la reconquesta

Amb la caiguda de l'Imperi Romà i la formació del Regne Visigot a la Península, es perd l'estructura organitzada del municipi romà i les institucions del govern local entren en una profunda decadència. Aquest fenomen s'accentua amb la invasió de la península per part dels àrabs².

El règim municipal actual té el seu origen en l'època de la reconquesta, període que es correspon amb els segles centrals de l'Edat Mitjana. Malgrat que alguns autors, com Pella i Forgas o Bienvenido Oliver, hagin defensat la tesis de que durant l'època medieval té una certa continuïtat el model de municipi dels romans, aquest desaparegué amb l'Imperi. El nou règim municipal doncs, com ja hem apuntat, neix de la Reconquesta.

La política que es segueix durant aquesta etapa és la de la concessió de cartes de població i franqueses, les quals juguen un paper de gran importància.

Aquestes, es van concedint a mesura que es consoliden les diferents etapes en les quals es fragmenta la reconquesta del territori.

Les cartes de població són concessions atorgades pel rei o pel senyor d'un territori determinat amb intenció de fer més atractiva la vida d'un territori en qüestió i d'aquesta manera, fomentar la repoblació d'aquest o evitar la pèrdua d'habitants. Aquestes, contenen els drets, privilegis i exempcions dels quals gaudiran els nous pobladors del territori en qüestió³.

² FONT RIUS, J.M. *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1985, pàg. 306.

³ ESCUDERO LÓPEZ, J.A.: *Curs d'història del dret. Fonts i Institucions Políticoadministratives*. Sant Vicent del Raspeig: Universitat d'Alacant, 2008, pàg. 292.

Pel que fa a les franqueses, són concessions donades pel monarca o pel senyor d'una població o territori, mitjançant les quals eximeix als habitants del lloc de suportar càrregues i tributs o bé, els atorga el reconeixement d'un conjunt de llibertats.

Mitjançant aquests dos documents, es pretén atreure nous habitants a les zones reconquistades o evitar la despoblació de certs territoris. Així doncs, les cartes de població i franqueses formen, d'una manera molt primitiva, els primers drets locals. A més a més, ambdós document contribueixen al desenvolupament de les poblacions⁴.

Amb la conquesta de les últimes ciutats del que posteriorment s'anomenarà Catalunya Nova, com Tortosa i Lleida, es dóna per finalitzada la Reconquesta cristiana al segle XII, amb Ramon Berenguer IV al capdavant. Durant aquesta última etapa, es concedeixen un gran nombre de cartes de població i franqueses per tal de repoblar ràpidament l'extens territori recuperat.

Arribats a aquest punt, cal apuntar que el règim sota el qual vivien els habitants de la Catalunya Vella no era, ni molt menys, tan avantatjós com el dels nous habitants del territori. Les poblacions de la part nord de Catalunya tenen molts lligams amb el règim feudal, mentre que a la zona sud del territori, els pobladors gaudeixen d'un règim basat en exempcions i privilegis que han estat atorgats a través dels instruments mencionats.

Aquesta marcada diferenciació comporta una gran temptació pels habitants de la Catalunya Vella d'abandonar les antigues terres i emigrar cap al sud. Per tal d'evitar aquesta situació, els senyors de la Catalunya Vella concedeixen als seus territoris cartes de població i franqueses que atorguen uns drets similars als que han estat concedits als territoris reconquerits. Aquest gest frena el despoblament de les comarques de la Catalunya Nord i a més a més, contribueixen a la creació de noves poblacions⁵.

⁴ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. "Els antecedents històrics i jurídics de l'administració local catalana." A GIFREU, J.; FUENTES, J.R. *Règim jurídic dels governs locals de Catalunya*. València: Tirant lo Blach, 2009, pàg. 44.

⁵ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 512.

1.2 Tipus de poblacions

Les noves poblacions sorgides en aquesta època no sempre són del mateix tipus. Podem distingir entre ciutats, viles i llocs o termes menors⁶. És important efectuar aquesta distinció degut a que el règim local es desenvolupà de manera heterogènia en els diferents tipus de localitats, diferenciació a la qual es fa referència en apartats posteriors.

En primer lloc, i com a centres de població més importants, trobem les ciutats. A Catalunya aquesta modalitat de població és escassa degut a que un gran nombre de localitats que havien rebut la denominació de ciutat en època visigoda no foren reconstruïdes després de les invasions i com a conseqüència no recuperaren l'estatus que tenien antany. Després de la reconquesta reben la consideració de ciutat "les poblacions de major importància formades per una aglomeració considerable de cases i altres edificis i que normalment són recintes emmurallats"⁷. Aquestes són Girona, Barcelona, Manresa, Tarragona, Tortosa, Lleida i Balaguer. Malgrat el caràcter de fortalesa del qual gaudeixen les ciutades poblacions, el caràcter de ciutat no afecta només al recinte que quedava dins la muralla sinó que s'estenia fora d'aquest.

La segona categoria de població destacable, i la més nombrosa, és la vila. No hi ha un criteri definit per qualificar una població com a vila sinó que aquesta denominació avarca un gran nombre de municipis de diferents característiques. Mentre que algunes localitats tenen característiques que les apropen molt a la ciutat, d'altres que també ostenten aquesta categoria són nuclis de població d'escassa magnitud⁸.

El tercer tipus de categoria el formen els llocs o termes menors, format per masies aïllades o disseminats, en els quals no hi ha cap activitat de vida organitzada.

⁶ Classificació feta per Font i Rius en base a la Constitució de 1283 de Pere III.

⁷ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 316.

⁸ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 319.

2. Formació de la personalitat jurídica pública de les localitats

Amb la implantació definitiva dels nuclis de població i la consolidació d'aquests, apareixen progressivament vincles entre les persones que els habiten. Progressivament es va formant una "personalitat moral amb consciència col·lectiva"⁹. Aquesta nova personalitat moral poc a poc es dibuixa com un instrument idoni per defensar els interessos col·lectius i finalment, deriva a l'aparició d'una entitat jurídica pública.

L'inici de tot aquest procediment és la creació física del municipi, que comporta la definició d'un conjunt d'elements que contribueixen a la formació orgànica d'aquest. Seguint amb aquesta idea, podem destacar diversos factors que seran breument exposats a continuació: el dret de caràcter local amb el qual comptava cada localitat, l'organització eclesiàstica i l'organització senyorial o reial.

El primer factor a destacar és l'existència d'un dret de caràcter local. Una vegada més podem situar l'origen d'aquesta tipologia de dret en l'època de la reconquesta. Durant els últims segles de monarquia visigoda, s'aconsegueix aplicar el *Liber Iudiciorum* en tot el territori i per tant, existeix un dret uniforme per tots els habitants del regne. Amb la conquesta àrab, al territori català que no fou envaït, l'organització prèvia instaurada pels visigots es deteriora fins a tal punt que desapareix i amb ella ho fa la llei d'aplicació uniforme del ja mencionat *Liber Iudiciorum*. El dret aplicable a les noves terres reconquerides passa a ser el dret consuetudinari de cada lloc, i per tant, es perd l'aplicació uniforme d'un sol dret en tot el territori. *L'usus terrae*, com es coneix també el dret consuetudinari, agafa el protagonisme en el pla jurídic de l'Alta Edat Mitjana.

Un altre factor a tenir en compte és la concessió de cartes de població i franqueses. És oportú recordar breument el que s'ha explicat en el primer epígraf del present treball. Com ja s'ha dit, el contingut dels esmentats documents era la concessió de diversos drets o exempcions de caràcter exclusiu pels habitants o pels futurs pobladors d'un indret determinat.

Concretament trobem cartes de població que contenen "contractes agraris col·lectius"¹⁰.

⁹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 360.

¹⁰ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 362.

Aquests contractes estipulen les condicions sota les quals s'explotarà la terra d'un determinat territori. El contingut d'un notable nombre de cartes de franqueses, en canvi, es centra en la modificació de les relacions entre els habitants que ja estaven establerts en un lloc determinat amb el senyor d'aquest. És el cas de zones que poden quedar despoblades com a conseqüència de l'augment d'atractiu de les noves regions reconquistades.

Per últim, trobem cartes de població molt més complexes que les anteriors, ja que aglutinen un conjunt de drets que afecten de forma més notòria la vida quotidiana dels receptors d'aquestes fins al punt d'acostar-se a la figura de les ordenances locals.

No hem d'oblidar que els drets continguts tan en les cartes de població com en les cartes de franqueses, no són més que la base jurídica, ja que a partir d'aquestes, es va elaborant progressivament el dret propi de cada localitat. Sovint també es sumen als drets als quals s'ha fet referència, privilegis atorgats pels senyors o monarques¹¹. Amb el pas dels anys, tot el gruix que conforma el dret consuetudinari s'agrupa amb *corpus* i redaccions de caràcter públic o privat¹².

Per tant, queda clar que estem davant de drets de caràcter local i no pas davant de drets d'aplicació uniforme en tot el territori. Els drets, exempcions, i normes destinades a regular les relacions jurídiques privades de la vida quotidiana dels habitants d'un lloc determinat, juntament amb els usos i costums propis de cada territori, més tard agrupats en forma de *corpus* o redaccions, formen el dret aplicable al grup de persones que conformen la població d'una localitat. Al costat d'aquest però està present el dret territorial elaborat pel sobirà, malgrat que aquest gaudeix d'un caràcter secundari¹³.

El segon element que contribueix a la creació de la personalitat jurídica pública de la localitat és l'organització de l'església. Concretament, el fet que té una rellevància destacable és la restauració de les diòcesis. Aquesta es fa a partir del *territorium* romà, que passà a ser la demarcació de cada diòcesis. A la població més important de la demarcació s'hi instaura la seu diocesana i a les poblacions de menys importància s'hi edificuen parròquies. Malgrat que les parròquies no contribueixen a la delimitació del territori diocesà, sí que ho fan en la delimitació del terme de la localitat.

¹¹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 363.

¹² FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 363.

¹³ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 364.

És oportú fer una diferenciació entre l'efecte que té aquest factor en les ciutats i en els pobles: a les zones rurals la importància de la parròquia arriba fins al punt de confondre's la demarcació canònica i la demarcació civil. Aquest fet encara és més pronunciat a les zones del Pirineu¹⁴.

D'altra banda, a les ciutats ja es trobava més arrelada la delimitació de la demarcació civil, de manera que el que fa l'església és aprofitar aquesta demarcació per instal·lar les seus episcopals i edificar en palaus i catedrals a aquestes localitats. A més a més, utilitza la demarcació civil d'aquestes com a demarcació diocesana¹⁵.

La divisió administrativa efectuada pel monarca i pels senyors influeix també en la formació de la personalitat col·lectiva del conjunt veïnal. En un principi l'única divisió administrativa existent són els comtats, sense tenir en compte l'aparició de les noves localitats. Amb l'avanç dels segles això canvia degut a que és necessària una divisió més especialitzada per tal de poder governar el territori adequadament. D'aquesta manera, apareix una subdivisió dels comtats, l'amplitud dels quals no supera els termes naturals d'una vila o d'una o diverses parròquies. Apareix doncs, una demarcació de caràcter local. El castell encarna el centre d'aquest nou districte representant una unitat jurisdiccional i establint la unitat territorial de l'entitat de població¹⁶.

Al segle XII la divisió administrativa existent pateix un altres canvi: apareixen les vegueries¹⁷ i les batllies. Aquestes darreres, són les que tenen un paper més rellevant a l'hora d'imprimir el caràcter col·lectiu de la població d'una localitat degut a que s'adapten a la demarcació d'una localitat en qüestió i els monarques i els senyors posen al capdavant d'aquesta la figura del batlle, que esdevé la primera autoritat local, enllaçant la jurisdicció reial o senyorial amb el municipi¹⁸.

La figura de la batllia té una especial rellevància en el procés que estem analitzant degut a que s'adapta a una població o a un conjunt de poblacions amb una personalitat ja definida, de manera que constitueixen la primera figura de govern de caràcter local. Paral·lelament, el batlle es configura com la primera figura de govern local.

¹⁴ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 365.

¹⁵ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 367.

¹⁶ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 369.

¹⁷ Sobre aquest tema vegeu SABATÉ CURULL, F. *El territori de la Catalunya medieval: percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1997.

¹⁸ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 370.

L'explicació realitzada posa de manifest la influència dels factors exposats en l'elaboració de la personalitat jurídica pública de les localitats. El paper que juga l'existència de drets de caràcter local té una influència indiscutible en la formació de la unitat i personalitat de les localitats. No menys preada és l'organització eclesiàstica que com ja hem vist, col·labora notòriament en la creació de les demarcacions de caràcter civil de les viles o, en el cas de les ciutats, reforça la demarcació d'aquesta, que ja estava més o menys clara. Per acabar, les divisions administratives també cooperen en la creació d'aquesta personalitat, posant les primeres pedres de l'organització local i instaurant els primers càrrecs públics administratius -el batlles- que porten amb ells la implantació d'una personalitat política administrativa en les localitats sobre les quals tenen competència.

Resulta doncs inestimable el paper dels tres factors descrits.

2.1 La comunitat veïnal

Una vegada formada físicament la localitat i dotada, en certa manera, d'una personalitat jurídica pública, no hem d'oblidar la importància de la comunitat veïnal que conforma el conjunt de la població d'una localitat. És aquesta qui impulsa la creació de certs òrgans locals en els segles posteriors. És rellevant exposar les característiques que porten als veïns d'una població a organitzar-se i a formar part d'un col·lectiu¹⁹.

Podem classificar aquests factors en dos grups: factors de caràcter econòmic i factors de caràcter social.

2.1.1 Factors de caràcter econòmic²⁰

L'aprofitament de les terres, les aigües o els boscos és concedit pel senyor o pel sobirà del lloc al conjunt de la població i per tant, cal fer-lo d'una manera col·lectiva. Això comporta la necessitat d'una certa organització interna per part dels veïns, no només per repartir l'aprofitament dels béns comunals sinó que cal establir un mínim d'ordre per tal de vigilar que l'aprofitament es desenvolupi de forma correcta i que sigui respectat per tothom.

No només els béns comunals han de ser explotats per tots els veïns sinó que també és freqüent la concessió de la utilització de certs equipaments públics, que són objecte de

¹⁹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 360.

²⁰ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 377-390.

monopolis senyorials, com pot ser un molí, una ferreteria, una taverna o fins i tot el mercat.

D'altra banda, determinades obres o serveis molt propers al que coneixem avui com a serveis públics, han de ser prestades necessàriament pels veïns fet que també du a que sigui necessària l'existència d'una certa organització.

És necessari afegir també l'existència de certes obligació a les qual es troben subjectes els veïns, com és el cas de reparar alguns béns comunals (muralls, ponts, castell...).

2.1.2 *Factors socials*²¹

Dins d'aquests factors hi podem englobar la religió i la dependència comuna del senyor o del monarca.

Per afrontar el tema del fet religiós és indispensable instituir una diferenciació entre les zones rurals i les ciutats. Com ja ens hem referit en el capítol anterior, la parròquia és un element clau en les poblacions rurals per la creació de la demarcació d'aquesta. En el cas de l'elaboració de la personalitat col·lectiva dels veïns, també té una funció destacable ja que tots ells professen la mateixa religió i l'església és un punt d'unitat tan física com moral molt fort.

No hem d'oblidar que arrel de les parròquies apareixen les confraries, que formen una de les primeres agrupacions socials, freqüentment amb una base veïnal. En un primer moment aquestes agrupacions abracen només l'interès religiós però més endavant acaben convertint-se amb la llavor dels gremis.

Pel que fa a les ciutats, el fet religiós no és un element tan indispensable com en els entorns rurals i per tant l'església representa un paper més modest. Segurament el més destacable en el cas urbà és la influència de l'església en la creació de la moral col·lectiva. Cal recordar que la seu de les diòcesis es situa en aquestes poblacions i durant els segles de l'Alta Edat Mitjana la seu episcopal conforma un dels primers vincles socials pels seus habitants.

Un altre punt a tenir en compte és la dependència del conjunt de pobladors d'una localitat determinada respecte un mateix senyor o monarca. La relació de vassallatge és

²¹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 391-400.

de caràcter col·lectiu, és a dir, entre el senyor o monarca d'un lloc i el conjunt de vassalls d'aquests. Aquesta situació comporta la subjecció comuna a una sèrie de drets i deures homogenis. La praxis de *mals usos* dels senyors o monarques, afecten al conjunt de veïns i per tant deriven en reunions i reclamacions conjuntes.

Pels motius exposats, el factors als quals hem fet referència es presenten com a indiscutibles a l'hora de crear vincles morals entre els veïns i per tant, contribueixen notòriament a la creació d'una organització veïnal més definida.

3. L'organització dels municipis

3.1 Primera etapa: els municipis primaris

La suma dels factors vistos en l'apartat anterior desemboquen en la creació del municipi ja que el revesteixen amb una personalitat jurídica pública, fet que crea la necessitat de crear un conjunt d'institucions per governar aquesta nova entitat.

Ens situem cronològicament entre la segona meitat del segle XII i la primera meitat del segle XIII, època en la qual apareix d'una forma definida l'organització municipal.

El fet d'habitar en un mateix lloc genera uns interessos i necessitats comunes. L'atorgament de privilegis al conjunt de pobladors d'una mateixa localitat provoca que la defensa d'aquests s'hagi de dur a terme de forma col·lectiva, de la mateixa manera que l'aprofitament dels béns comunals també s'ha de realitzar d'aquesta forma.

Progressivament la comunitat veïnal s'identifica amb el nom de *concilium*, malgrat que aviat es substitueix per *universitas* (universitat). La universitat fa referència a "la comunitat local, entesa com a entitat jurídica amb pròpia personalitat, és a dir, seran conegudes sota aquest terme totes les agrupacions d'habitants de les ciutats i viles, ja siguin de tipus urbà o rural, en tant que constitueixen una personalitat jurídica"²².

3.1.1. L'aparició de l'Administració Local

La primera forma d'administració local que apareix és la subjecció de les poblacions a l'autoritat del batlle reial o senyorial, de tal manera que aquesta es presenta com una especialització de l'administració central, necessària per gestionar d'una forma més adient els dominis reials o senyorials.

Els representants del senyor o del monarca, aglutinen tots els poders a exercir sobre la població d'un lloc determinat. El mencionat acaparament de tots els poders per part del batlle, motiva el sorgiment d'uns agrupaments de representació de la població, ja sigui de forma extensa o general o en grups més reduïts per dur a terme funcions més específiques per encàrrec d'aquesta representació general.

²² FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 409.

Amb el sorgiment d'aquests grups de representació general, podem denominar a les poblacions com a municipi, encara que aquest sigui de caràcter primari, i dibuixar els òrgans principals que conformen l'administració local bàsica d'aquest. Així doncs, en les primeres formes d'administració local es juga amb el poder de l'autoritat central i aquesta incipient representació popular, fet que trobem reflectit en la figura d'un funcionari designat per l'autoritat central i en l'assemblea de veïns i de prohoms, que sovint col·labora amb el funcionari reial o senyorial.

3.1.1.1 *L'Assemblea general i els prohoms*

En un primer moment trobem que aquest òrgan de representació popular està format per gran part de la població del municipi, de tal manera que aglutina gairebé tot el gruix veïnal. Poc a poc però, el citat òrgan es va substituint per les reunions dels prohoms fins al punt de que a les poblacions rurals, l'Assemblea dels prohoms acaba substituint l'Assemblea general.

La figura dels prohoms té l'origen en l'Alta Edat Mitjana, moment en el qual són coneguts sota el nom de *boni homines*. Aquesta qualificació la reben els homes que compten amb una bona reputació en el seu entorn, de manera que té un sentit de caràcter literal²³. Amb el transcurs del temps els *boni homines* adquireixen presència en tota mena d'actes públics, com judicis o arbitratges de manera que la reiteració d'aquestes activitats conformen l'aparició d'un nou grup social, integrat per personatges més o menys il·lustres de cada localitat, amb un perfil públic i una voluntat de representació de tota la comunitat.

El canvi de terminologia es produeix amb l'assumpció d'una nova funció en l'àmbit testifical, que ens recorda a la funció actual dels notaris. L'esmentada funció es suma a les que ja gaudien anteriorment aquestes figures però es produeix un canvi a la denominació: els *boni homines* passen a anomenar-se *probi homines* (prohoms).

A mesura que avancen els segles, els són atorgades un major nombre de funcions de tal manera que en surt reforçada la seva faceta pública. Sovint, aquestes noves funcions incrementen la seva participació en l'àmbit de les funcions públiques, contribuint a que

²³ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 417.

els prohoms adquireixin cada vegada més autoritat. Entre les noves funcions, en trobem de pericials i de jurisdicció voluntària, aquestes últimes mitjançant la concessió de funcions arbitrals i el reconeixement com a jutges privats.

La funció pericial i l'arbitral es reforça al segle XI, moment en el qual un important nombre de matèries són sotmeses a la jurisdicció dels prohoms, fruit de l'escàs desenvolupament de la que gaudeix en aquest moment l'organització judicial de les autoritats superiors.

Les funcions cada vegada de més importància dels prohoms desemboquen en el fet de que en assumptes puntuals treballen conjuntament amb els funcionaris designats per les autoritats senyoriales, de tal manera que en el segle XII no trobem una submissió total de l'assemblea dels prohoms a l'autoritat senyorial sinó que observem que les localitats estan governades de forma més o menys conjunta.

El fruit d'aquesta col·laboració dóna lloc a la pèrdua de l'autoritat exclusiva en l'àmbit local dels funcionaris reials o senyoriales. Apareix doncs un nou òrgan presidit pel batlle i auxiliat per l'assemblea de prohoms.

Aquest nou òrgan compta amb una important funció judicial, que fins al moment havia estat exclusivament en mans dels funcionaris reials o senyoriales²⁴. Trobem tres nivells diferenciats en la impartició de justícia: en primer lloc tenim una jurisdicció voluntària, seguida d'una justícia menor de caire penal i finalment existeix una justícia ordinària²⁵.

La justícia menor de caràcter penal és impartida exclusivament pels prohoms, sota el caràcter d'àrbitres o amigables compositors. La competència de la jurisdicció ordinària la trobem en mans d'aquest nou òrgan format pels batlle i pel conjunt de prohoms, malgrat que anteriorment la competència d'aquesta corresponia als funcionaris que representaven al monarca o al senyor en la localitat, que integraven la cúria²⁶. En aquest cas doncs, la justícia no està exclusivament en mans dels prohoms però aquests assessoren al funcionari en qüestió de tal manera que es forma una estreta col·laboració que ens porta a qualificar aquesta cooperació com a una

²⁴ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 432.

²⁵ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 432.

²⁶ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 438.

administració conjunta de la justícia ordinària, fins al punt que la cúria es troba integrada pel jutge, veguer o batlle i els prohoms de la localitat²⁷.

Altres funcions que ostenta el nou òrgan són de tipus governamental, promulgant ordinacions que regulen aspectes de la vida local²⁸.

Per últim, apreciem també funcions de caràcter administratiu, com per exemple la regulació de preus, pesos, mides i mesures, nomenaments de guàrdies rurals o la celebració del mercat²⁹.

No hem d'oblidar que la figura dels prohoms du aparellada la vetlla pels interessos del veïnat, per tant també els correspon a aquests la defensa dels mateixos. En aquest sentit, també els pertoca el trasllat de les propostes o queixes de la població al funcionari de l'autoritat superior o directament al sobirà o al senyor del lloc. A més, els prohoms estan subjectes a la prestació de jurament de fidelitat al seu senyor³⁰.

El nou òrgan sorgit de la unió entre els prohoms i l'autoritat reial o senyorial engloba la idea d'una representació pública de la universitat. Cal afegir, abans de concloure el tema, que l'autoritat dels prohoms varia segons la localitat en la qual ens trobem. Mentre que en alguns indrets col·laboren amb el batlle, en d'altres només són assessors d'aquest darrer.

Mereix també una referència el municipi rural. En aquest tipus de poblacions, sobretot en aquelles que depenen d'un castell, la reunió entre els prohoms sota la presidència del batlle, perdura durant tota l'Edat Mitjana i durant els primers anys de l'Edat Moderna, com a única forma de govern local³¹. La reunió s'efectua de forma regular i periòdica. En ella, es tracten tot tipus de temes que afecten al desenvolupament de la vida local.

²⁷ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 438.

²⁸ SOBREQÜÉS VIDAL, S. *Història de la producció del dret català fins al decret de nova planta*. Girona: Col·legi Universitari, 1978, pàg 46.

²⁹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 442.

³⁰ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 443.

³¹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 449.

3.1.1.2 *Autoritats i funcionaris destacables en el municipi primari*

A mesura que el municipi va adquirint complexitat, la universitat no pot donar resposta a tots els problemes i necessitats de la localitat. És per aquest motiu que sorgeixen un conjunt de figures "de caràcter intermedi entre el de funcionaris i autoritats"³². Les funcions que desenvolupen aquesta espècie de funcionaris sempre és de caràcter concret i mai ostenten poder generals de representació de la universitat.

És el cas del nomenament de comissions per tractar assumptes de caràcter transitori, que es dissolen un cop satisfet el seu objectiu, els administradors d'impostos i els funcionaris encarregats de subministrar els serveis que donen resposta a les necessitats de la vida local.

És necessari mencionar l'aparició dels paers. Aquesta figura apareix en les ciutats més importants del territori i exercien funcions d'ordre públic i de justícia mitjançant els preceptes generals de "pau i treva"³³.

3.2 *Segona etapa: consolidació del municipi*

L'etapa de transició del municipi primari al municipi organitzat ens condueix a la consolidació definitiva d'un municipi estructurat i organitzat oficialment de forma permanent.

Hem de tenir sempre present que aquesta evolució no es dona en un moment exacte sinó que es fruit d'un llarg període de temps que no té una duració homogènia a totes les parts del territori. Concretament, podem afirmar que la duració global d'aquesta etapa va des del segle XII fins més enllà del segle XV, sent la segona meitat del segle XIII i la primera meitat del segle XIV el període d'activitat més intensa³⁴, iniciant-se en les ciutats i viles més importants i finalitzant en els nuclis de població rurals.

En el moviment hi incideixen dos grans factors: d'una banda al·ludim a un factor de caràcter demogràfic i econòmic i d'altra banda comptem amb un factor de caràcter administratiu i polític.

³² FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 541.

³³ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 457.

³⁴ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 472.

Entrant en un breu anàlisi dels esmentats factors, cal apuntar que el primer d'ells es deu a l'augment demogràfic que té lloc als segles XI i XII, fet que intensifica l'activitat econòmica i motiva l'accentuació de la necessitat de la creació definitiva d'un règim municipal³⁵.

Pel que fa al factor polític i administratiu, ens referim a l'impuls que dona la monarquia a l'organització definitiva municipal. La concessió de cartes de població i de diversos privilegis a les localitats subjectes al poder sobirà motiven l'aparició de diferències entre l'estructura de les ciutats i les viles subjectes al règim senyorial. L'interès reial en l'acreixement i l'estabilització de l'organització i el funcionament dels òrgans i consells dels municipis que es troben sota els seus dominis provoquen que aquestes darreres estiguin en una posició força superior respecte les poblacions subjectes al règim senyorial.

Darrere d'aquest interès hi trobem un motiu polític de pes: al segle XIII sorgeixen tensions entre la noblesa i el poder reial i amb l'impuls dels municipis els monarques pretenen comptar amb el recolzament de la població.

No és menyspreable tampoc la voluntat de configurar una organització política administrativa sòlida a la Corona d'Aragó amb ànim de donar-li una estructura d'Estat³⁶.

Amb tot, els monarques col·laboren a que s'enforteixi la personalitat jurídica dels municipis mitjançant l'atorgament d'un règim de representació i govern però sense perdre de vista la superioritat i la dependència d'aquesta enfront el poder reial, poder que es troba en mans dels veguers o dels batlles³⁷. Els senyors acaben copiant l'estratègia monàrquica degut a la superioritat que estan adquirint les localitats que es troben sota domini sobirà.

3.2.1 Formes de creació oficial del municipi

Aquest moviment d'establiment definitiu del municipi organitzat es dona amb l'absència d'episodis violents i de lluites entre la població i el sobirà o el senyor del lloc, permetent-nos qualificar la transició com a pacífica. Constatem la utilització de quatre

³⁵ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 469.

³⁶ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 470.

³⁷ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 471.

eines principals per constituir la població d'una localitat determinada en una corporació estable, la qual té personalitat jurídica i una estructura política i administrativa definida, mitjançant la qual és capaç de regir els assumptes que li incumbeixen³⁸.

En primer lloc, trobem un notable nombre de casos en els quals el municipi és creat mitjançant la concessió d'un privilegi especial. Aquest privilegi es dictava amb l'únic objectiu de crear el municipi en qüestió, encarregant-se de fixar els punts bàsics de l'organisme que crea³⁹.

En segon lloc, en algunes localitats s'utilitza l'atorgament d'un privilegi general, de tal manera que la creació oficial del municipi es troba inserida en un dels capítols del text, que conté a més altres disposicions.

En alguns indrets es dona el succés de que la població presenta uns capítols que contenen preceptes específics per la creació del municipi al monarca o al senyor i aquests els dona la seva aprovació, creant d'aquesta manera el règim municipal d'una forma oficial.

L'última eina utilitzada és inserir un precepte creant el municipi formalment en les redaccions consuetudinàries locals⁴⁰.

L'ús d'aquests quatre instruments posa de manifest el fet de que només es pot dotar d'oficialitat al municipi, atorgant-li el caràcter de municipi de dret, mitjançant una disposició sobirana o senyorial, així doncs, és indispensable la intervenció d'aquests. Tanmateix, amb els mecanismes esmentats, es concedeixen una sèrie de drets consistents en imposar certes obligacions fiscals en benefici de la universitat⁴¹.

3.2.2 Òrgans del municipi

El període de transició del municipi rudimentari al municipi organitzat culmina amb

³⁸ FERRO, V. *El Dret Públic català. Les institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: EUMO, 1987, pàg. 150.

³⁹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 475.

⁴⁰ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 476.

⁴¹ FERRO, V. *op.cit.*, pàg. 151.

l'aparició de la universitat a la localitat. La universitat es defineix com a "tota entitat o centre de població dotada d'un règim o organisme de govern propi"⁴².

Ha estat exposat en apartats anteriors que en un principi enteníem per universitat al conjunt de la població amb una certa personalitat jurídica pública, però sota el terme primari encara no podem parlar d'unes institucions i òrgans de govern de suport a aquesta.

En el punt en el qual ens trobem doncs, afegim a aquesta idea de conjunt d'habitants amb caràcter jurídic públic l'existència d'una sèrie d'òrgans i autoritats de govern, els quals desenvoluparan les funcions governamentals i de gestió de la localitat, tal i com veurem a continuació.

En el període de consolidació la representació de la totalitat de la població continua en mans de la totalitat de veïns mentre que el govern i la gestió del municipi recau en uns nous òrgans permanents: l'assemblea general, els jurats, els consellers i el batlle local. Aquestes quatre institucions no estan presents alhora en tots els municipis però l'existència dels mateixos forma l'estructura ideal del municipi medieval consolidat.

A. L'assemblea general

L'assemblea general constitueix l'òrgan bàsic de la universitat sent la reunió del conjunt d'habitants de la població o en defecte, dels prohoms d'aquesta. La mencionada institució és l'hereva de l'agrupació de prohoms que en el règim municipals primari ostentava tot el poder municipal, ocupant-se esporàdicament de les qüestions a les quals havia de donar resposta el naixent municipi. En aquest període ha perdut força i normalment és representada pel consell ordinari, qui alhora s'ajuda de comissions especials per tractar determinats afers i de determinats oficials que tenen atorgades competències específiques⁴³.

A mesura que es van assentant de manera definitiva els òrgans específics que hem vist anteriorment, previstos per administrar i governar la localitat, l'assemblea general va perdent força, amb més o menys intensitat segons la localitat.

La pèrdua d'importància es materialitza en la transformació d'una reunió de caràcter eventual, congregada només de forma excepcional quan el batlle o els jurats ho

⁴² FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 510.

⁴³ FERRO, V. *op.cit.* pàg. 157.

requerien per algun menester públic. Per tant, les seves atribucions queden relegades a qüestions puntuals d'interès general del municipi⁴⁴.

Malgrat la pèrdua d'importància, segueix tenint la consideració d'òrgan suprem fet que implica que d'aquesta en derivi la potestat dels altres òrgans municipals. Està integrada per un nombre fix de prohoms, escollits per insaculació i presidida pels jurats. Per tal d'aprovar les qüestions sotmeses a aquesta, calia una majoria absoluta de vots⁴⁵.

En les poblacions de rurals la importància perduda de l'assemblea general no és de la mateixa significació i perdura el seu caràcter d'òrgan de gestió exclusiva dels afers quotidians de la localitat sota la presidència del batlle. Malgrat a la persistència inicial de la desaparició o la simplificació d'aquesta, a les acaballes del segle XIV gairebé havia desaparegut aquest caràcter d'òrgan únic de govern de la població a tot el gruix de municipis catalans.

A la pràctica, la majoria de qüestions relatives a l'assemblea general les gestiona i executa el consell ordinari, presidit també pels jurats i integrat per una part dels membres de l'assemblea general. Entre les seves funcions destaca l'aprovació de les ordinacions municipals, conèixer els assumptes delegats per l'assemblea general i decideix sobre inhabilitacions de certes persones per desenvolupar determinats oficis.

Tanmateix, existeixen també periòdicament certs consells especials amb la missió de tractar qüestions esporàdiques i específiques.

B. Els jurats

Tal i com hem fet referència anteriorment, en algunes parts del territori aquests també són coneguts sota el nom de cònsols o paers, malgrat que la institució és la mateixa. En el present treball parlarem de jurats degut a que és la terminologia més estesa a la llarga.

Aquestes figures representen el conjunt de la població, es tracta de les autoritats superiors del municipi i són escollides de forma diversa segons la localitat, però gairebé sempre per un període anual i mitjançant insaculació. A vegades també poden ser escollit unilateralment pel batlle de la localitat. El nombre és variable segons la població, però mai en trobem menys de dos ni més de sis.

⁴⁴ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 523.

⁴⁵ FERRO, V. *op.cit.*, pàg. 157.

Una vegada efectuada l'elecció, cal que aquests prestin jurament al batlle davant l'assemblea general, per tal de rebre la confirmació d'aquest.

Els jurats tenen un caràcter entre autoritat i funcionari, reben una retribució i tenen l'obligació de justificar la seva gestió als seus successors o a l'assemblea general⁴⁶.

Pel que fa a les seves funcions la principal és l'administració del municipi. Executen les decisions de l'assemblea general, que és convocada i presidida per ells, i tenen un paper rellevant en la insaculació dels candidats en les bosses de les quals després s'extreu el nom dels integrants de l'assemblea general i dels oficis municipals. Entre les seves tasques observem les de defensa dels interessos de la població davant l'autoritat superior, degut al seu paper de representants de la comunitat, el poder de fer observar i observar els privilegis i ordinacions municipals així com deliberar sobre les decisions. També és significativa la col·laboració dels jurats amb el batlle en diferents qüestions.

A la pràctica, aquest és el verdader òrgan de gestió i d'administració del municipi de l'època. No hem d'oblidar que són els jurats qui presideixen i convoquen l'assemblea general i ordinària fet que els permet gaudir d'un gran poder.

B. Els consellers

Els conseller assessoren i auxiliem els jurats. La importància d'aquests és heterogènia en el territori català degut a que en determinats indrets compta amb un caràcter permanent mentre que en d'altres apareixen com una perpetuació de l'antiga assemblea de prohoms.

Malgrat que el nombre de consellers varia segons el municipi, la funció d'aquests és sempre la mateixa. Es tracta d'un consell de caràcter consultiu dels jurats. La suma dels dos òrgans esdevé el cos de gestió municipal.

Aquests, generalment, són designats pels jurats un cop aquests darreres pugen al poder. Així doncs, juntament amb els jurats són els encarregats de deliberar sobre els interessos de la comunitats i de procurar satisfer les necessitats d'aquestes. Degut a aquesta missió, el seu càrrec comporta l'obligació d'acudir a les reunions dels jurats convocades pel batlle, reunions que podien ser a porta oberta o a porta tancada, celebrades a places municipals o a edificis populars.⁴⁷

⁴⁶ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 519.

⁴⁷ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 521.

C. El Batlle local

Al capdamunt d'aquest entramat trobem la figura del batlle, que coexisteix amb la del veguer en aquelles localitats que són capital de vegueria. Tal i com s'ha determinat en apartats anteriors, el batlle representa al municipi el poder senyorial o reial i en conseqüència és el cap de la localitat, enquadrant-se en la figura de funcionari i autoritat reial o senyorial. D'altra banda és qualificable com a membre de l'organització municipal.

El batlle local té en les seves mans facultats jurisdiccionals en l'àmbit que el monarca o el senyor li ha concedit. Entre les funcions d'aquests, destaquen les judicials, les de direcció i les de supervisió del municipi. Hem vist també que en alguns casos compta amb la facultat de designar lliurement els jurats i en conseqüència els consellers d'aquests.

Col·labora estretament amb els òrgans de govern en el desenvolupament d'un notable nombre de les seves funcions i la confirmació dels càrrecs dels nous jurats i consellers.

No ostenta però les mateixes funcions en les ciutats i viles d'una importància destacable que en les poblacions rurals. En les primeres, les seves funcions es troben disminuïdes pels privilegis que han estat atorgats al municipi i bàsicament, malgrat que les crides de la universitat es feien en nom d'aquest, només executa i les decisions de l'assemblea i les ordinations locals. En canvi, en l'àmbit rural preserva un gran nombre de funcions importants, com per exemple, la convocatòria i la presidència de l'assemblea general i la presidència de les cerimònies de canvi de jurats i consellers així com les de nomenament d'aquests⁴⁸.

Finalment la figura del batlle es consolidarà com a jurat cap i superior i com podem observar, conforma l'antecedent de la figura actual d'alcalde⁴⁹.

3.2.3 Funcions del nou municipi

Com és lògic, la funció principal del nou municipi era el correcte govern d'aquest. Els nous òrgans sorgits tenen la missió de defensar els interessos de la comunitat així com donar resposta als problemes quotidians i cobrir les necessitats de la vila. Per tant, a més

⁴⁸ FERRO, V. *op.cit.*, pàg. 124.

⁴⁹ FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 528.

de funcions governamentals també observem funcions de gestió i d'administració. Per tal de desenvolupar correctament l'objectiu marcat, el municipi compta amb una sèrie de potestats i atribucions.

En primer lloc, les universitats ostenten el *ius statuendi* traduït en el dret de promulgar ordinacions municipals per tal de regir assumptes de l'ordre intern de la localitat. A aquest *ius statuendi* l'acompanya el *ius edicendi* el qual permet a la universitat publicar crides per tal de que les ordinacions sigui executades així com posar-les en coneixement de tots els veïns⁵⁰.

Aquesta activitat és exercida pels jurats, sota la supervisió del batlle local. La temàtica d'aquests textos és d'una gran riquesa, ja que contempnen la regulació de tota mena d'afers de la vida quotidiana de la localitat.

En les ciutats i viles importants, aquest *ius* és complementat amb la facultat de regular els col·legis i les confraries tot i que aquesta potestat variava en funció dels privilegis que havien estat concedits a la ciutat o vila en qüestió⁵¹.

Tanmateix, cal mencionar la facultat legislativa de les autoritats municipals: poden ordenar costums i normes particulars pel bon govern local, promulgar els codis consuetudinaris de la localitat i defensar-los davant les autoritats superiors, juntament amb les privilegis i les franqueses que han estat atorgades a la població⁵².

Els nous òrgans també són els encarregats d'administrar els serveis públics pertinents i de vetllar per la construcció i el manteniment d'infraestructures d'interès general, com el molí, el mercat, les muralles o els camins. La universitat també pot prendre mesures higièniques per tal de prevenir epidèmies així com regular els proveïments municipals.

3.2.3.1 *Impartició de justícia*

La jurisdicció general es troba en mans del monarca i dels senyors però a nivell local aquests en deleguen l'exercici als seus oficials: el veguer i el batlle. Hi ha però una sèrie de funcions que són delegades a figures municipals. És el cas de la

⁵⁰ FERRO, V. *op.cit.*, pàg. 167.

⁵¹ FERRO, V. *op.cit.*, pàg. 167.

⁵² FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 539.

jurisdicció que ostenten els jurats i l'assemblea ordinària sobre determinats oficials municipals i la seva elecció així com sobre els habitants de la localitat per afers derivats de les potestats administratives i tributàries atribuïdes al municipi. En alguns casos, fins i tot és possible la impartició de justícia per part dels jurats sense la intervenció del batlle en matèria criminal. A més, intervenen també en afers respecte col·legis i confraries⁵³.

Tanmateix, cal apuntar l'existència del tribunal del Juy de Prohoms, malgrat que no totes les poblacions en tenen degut a que és fruit d'un privilegi. Per tant, estarà present en aquelles poblacions on hagi estat atorgat dit privilegi. El citat tribunal té la facultat de jutjar les causes criminals.

Per concloure, els jurats també gaudeixen de la facultat d'actuar d'àrbitres. Amb tot però, veiem que les potestats judicials dels òrgans municipals és força escassa ja que resta en poder del sobirà o del senyor del lloc.

⁵³ FERRO, V. *op.cit.*, pàg. 175 i FONT RIUS, J.M. *op.cit.*, pàg. 535.

CAPÍTOL II

LA POTESTAT REGLAMENTÀRIA MUNICIPAL

4. Aproximació a l'Aleixar medieval

4.1 El Comtat de Prades

L'any 1153 és conquerida la fortalesa àrab de Siurana i es consolida la reconquesta de les Muntanyes de Prades i de la Mussara per part de Ramon Berenguer IV. El procés de repoblament de la Catalunya Nova continua i en aquest sentit el comte de Barcelona atorga la carta de població de la vila de Prades l'any 1159. Als nous territoris s'instaura el feudalisme ja present a la Catalunya Vella⁵⁴.

L'esmentada carta de població no només comprèn la localitat de Prades sinó que contempla també una vasta extensió de terreny que envolta la vila. Permet als futurs habitants del lloc l'aprofitament de les terres i dels boscos de les muntanyes així com l'edificació de les edificacions que siguin necessàries per a la vida i la construcció d'una església. A canvi de les donacions, el sobirà es reserva el dret a rebre els delmes i els primers fruits de les collites a més dels forns i molins de la vila i el seu terme i la fidelitat dels futurs pobladors⁵⁵.

El nou territori és creat com la senyoria de Prades fins que l'any 1324 Jaume II el cedeix al seu fill més petit, l'Infant Ramon Berenguer, creant el comtat de Prades. A canvi de rebre el comtat, aquest ha de guardar fidelitat als monarques de la Corona, assistir a les Corts Generals de Catalunya i utilitzar la moneda utilitzada al regne, amb la prohibició d'encunyar-ne una de pròpia⁵⁶. Es tracta d'una jurisdicció *ex novo* creada pel monarca d'un important títol nobiliari sense comptar amb les família nobiliàries històriques, fet que posa de manifesta l'autoritat reial⁵⁷.

El nou comtat compta amb un total de 16 viles sota el seu poder, entre les quals figura L'Aleixar, a més a més d'ostentar la jurisdicció en els àmbits criminal i penal de diverses entitats de població subjectes al domini dels monjos. Cal sumar a la ja àmplia extensió

⁵⁴ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2014, pàg. 43.

⁵⁵ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 43.

⁵⁶ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 30.

⁵⁷ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 45.

les baronies de Cabecés i d'Entença, malgrat que amb els anys algunes viles del comtat passaren són objectes de donacions i passen a mans d'altres nobles.

Al llarg dels segles la titularitat del comtat de Prades es transmet per via matrimonial a la casa de Cardona l'any 1425, família que acaba emparentant amb el Duc de Medinaceli i en conseqüència, el comtat de Prades acaba en mans de la casa ducal de Medinaceli el 1663⁵⁸.

4.1.1 Organització jurídica del comtat

Amb la creació de les vegueries, el comtat s'integra en un primer moment a la vegueria de Tortosa per passar posteriorment a formar part de la vegueria de Montblanc. Per mitjà d'un privilegi obtingut el 1303, qui governa el territori no és el veguer sinó que ho fa el batlle general.

Malgrat que el sobirà conserva el domini suprem del territori, la jurisdicció sobre aquest és ostentada pel comte qui alhora en delega l'exercici al batlle general, designat per ell. La figura del batlle general té a les seves mans l'exercici de la jurisdicció criminal així com la persecució dels delinqüents i coneix també en segona instància els litigis que han estat decidits pels batlles locals. En definitiva, representa l'autoritat senyorial al comtat⁵⁹.

Els batlles locals s'encarreguen dels litigis civils relatius a delictes lleus mentre que els delictes més greus i la jurisdicció criminal és competència d'un tribunal local conegut amb el nom de "Juy de Prohoms". La funció jurisdiccional no és l'únic poder d'aquesta figura sinó que els batlles locals també són els encarregats de recaptar els tributs de caràcter local i d'administrar recursos econòmics de la localitat, gestió que ha de ser justificada davant del batlle general al final del seu mandat⁶⁰.

Pel que fa a les normes aplicables al comtat, les trobem recollides en el "Llibre Verd"⁶¹, instrument que recopila els privilegis concedits al comtat, les normes i els usos d'aquest

⁵⁸ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 29.

⁵⁹ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 32.

⁶⁰ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 45.

⁶¹ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 45.

així com un conjunt de normes relatives a la seguretat jurídica, que ens recorden a les garanties processals d'avui, fruit d'un privilegi entregat pel monarca el 1368.

Entre les funcions que es reserva el comte trobem la recaptació de determinats drets senyorials tan de caràcter ordinari com de caràcter extraordinari, el control de certs monopolis (molins, carnisseries etc.) i l'aprovació de les ordinacions municipals. A més, la defensa del territori es troba en mans dels seus habitants de manera que en cas de conflicte el senyor pot convocar a aquests per a exercir el seu deure.⁶² Destaca l'absència dels "mals usos" existents en altres indrets de la Catalunya feudal.

Al segle XIV sorgeix una organisme de caràcter supramunicipal format per representants de les poblacions pertinents al comtat anomenat Consell de la Terra. En un principi, la seva única funció és la de recaptar els drets senyorials pertinents per tal d'entregar-los al comte però amb el transcurs del temps assumeix un major nombre de funcions.

Està compost per dos representants de cada vila, coneguts amb el nom de síndics o jurats, i presidit teòricament pel batlle general tot i que a la pràctica la presidència recau en un receptor escollit anualment pels diferents pobles que conformen les Muntanyes de Prades⁶³.

El receptor és l'encarregat de recaptar els tributs del comtat i els drets senyorials i administrar el Consell.⁶⁴ També té la facultat de convocar el Consell en cas de necessitat.

L'òrgan col·legiat adopta decisions relatives a l'administració del comtat i defensa els seus interessos davant del comte. A més, vetlla per la conservació dels camins i pel respecte dels privilegis comtals.⁶⁵

4.2 *L'Aleixar en el Comtat de Prades*

La vila de L'Aleixar forma part del comtat de Prades des de l'inici. Al segle XIV assistim a la consolidació de l'estructura orgànica municipal. El conjunt d'organismes agrupats formen la Universitat de L'Aleixar. En aquest sentit, podem

⁶² JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 46.

⁶³ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 50.

⁶⁴ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 32.

⁶⁵ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*, pàg. 50 i ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 33.

constatar l'existència de la majoria dels òrgans típics del municipi català medieval: el batlle, els jurats i l'assemblea general.

Començarem fent referència a la figura del *batlle*. Aquest representa el poder senyorial a la vila. El designa el comte de Prades, per una durada de tres anys, entre els 30 candidats proposats pel Consell de la Vila.

Algunes de les seves atribucions ja han estat esmentades en els epígrafs precedents. És el cas de la jurisdicció civil de delictes de caràcter lleu. A més és qui recapta els tributs comtals i qui, prèvia sanció per part del comte de Prades, promulga les ordinacions locals. Per últim, és també l'autoritat encarregada de defensar els interessos locals així com els privilegis, els usos i els costums de la vila⁶⁶.

El seu òrgan principal de govern és el Consell de Vila, que equivaldria a l'Assemblea general. Representa tot el conjunt de la població però no implica la reunió de tots els veïns, sinó que reuneix uns representants de cada sector de la societat aleixarenca, allunyant-se així del primitiu òrgan de l'assemblea de veïns que veiem en el municipi primari. És referint-nos a aquest Consell on constatem una de les diferències fonamentals en relació als òrgans que formen l'estructura ideal del municipi medieval consolidat que hem mencionat en l'epígraf corresponent: són els consellers qui escullen als jurats i no a la inversa. Els citats consellers representen els diferents sectors i estaments de la localitat i com a màxim en són 20⁶⁷.

Tan els consellers com els jurats realitzen el jurament d'assistir i aconsellar al batlle local en les seves funcions de tal manera que la relació de col·laboració entres ambdues figures és evident.

La tasca més rellevant del Consell de la Vila és la de recaptar impostos, fet que és degut a que fou concedit un privilegi d'autonomia fiscal al municipi al 1342. Els jurats, d'altra banda, tenen la funció principal, juntament amb el batlle, de defensar els privilegis locals davant del senyor i traslladar-li les peticions locals. També recau en ells la representació del Consell fet que provoca que siguin els jurats les autoritats apropiades per negociar i contractar en nom del municipi⁶⁸.

⁶⁶ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 49.

⁶⁷ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 50.

⁶⁸ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 51.

Trobem també el tribunal local denominat "Juy de Prohoms" al qual ens hem referit anteriorment. Com ja hem dit, aquest tribunal és qui coneix les infraccions civils de caràcter més greu i els crims. Té la potestat de fer complir les sentències motiu pel qual la vila de L'Aleixar comptava amb una presó pròpia⁶⁹.

Per finalitzar el present epígraf, és important ressaltar la important presència del cos de funcionaris de mostassafs a la localitat. El càrrec de mostassaf⁷⁰ és un càrrec de policia municipal. Entre les seves funcions destaca la de procurar el compliment de les ordinacions locals, corresponent-los-hi un terç de les multes en cas d'incompliment d'alguna disposició. També destaca la potestat de fixar les taxes de moltes de les queviures venudes al municipi al dia de mercat.

Tal i com hem pogut observar en les línies anterior, malgrat ser una població de caràcter rural, a final de l'època medieval L'Aleixar compta amb una organització municipal ben definida i estructurada. A més, la universitat desenvolupa d'una manera força activa la seva potestat legislativa, fet que serà exposat a continuació.

4.2.1 L'exercici de la potestat reglamentària municipal

La principal potestat reglamentària de la qual gaudeix el municipi medieval és d'adoptar ordinacions locals per tal de regular els afers de la vida quotidiana de la població. Les ordinacions més antigues de la vila de L'Aleixar de les quals es tenen notícia daten de l'any 1320.⁷¹ Posteriorment constatem l'existència d'unes de caràcter breu de 1368 i més endavant se'n promulguen unes a principis del segle XVI, concretament l'any 1504. Se sap de la promulgació d'unes ordinacions l'any 1546 encara que només s'ha conservat el text d'una. Les següents de les quals es té notícia daten de 1650, les quals tampoc han arribat als nostres dies, i les últimes, són promulgades a finals del segle XVIII, concretament l'any 1791.

És probable que n'existissin més de les que en tenim constància i per tant, veiem que la potestat legislativa municipal s'exercia de forma més o menys regular.

⁶⁹ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 52.

⁷⁰ Sobre aquest tema vegeu BAJET ROYO, M. *El Mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI: Edició del "Llibre de les ordinacions"*. Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès, 1994.

⁷¹ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 54.

Respecte aquesta darrera afirmació, no és inoportú buscar la lògica del fet de que algunes de les ordinacions gaudissin d'una vigència força prolongada pel fet de que durant aproximadament 300 anys la vida aleixarenca es manté gairebé inalterable⁷².

A continuació ens centrarem en l'anàlisi detallat de les ordinacions de 1504, fet que ens permetrà apreciar com es plasma l'activitat del municipi organitzat a la pràctica.

4.2.2 Ordinacions de 1504

4.2.2.1 Anàlisi formal

Les Ordinacions de 1504 tenen com a objecte regular la petita comunitat rural de l'Aleixar així com els nuclis agregats de Maspujols i Mascabrerers. La població estava integrada per 55 focs (225 habitants aproximadament)⁷³. Les esmentades ordinacions pretenen ser una normativa destinada a regular les qüestions més quotidianes que podien generar conflictes a la vila, allunyant-se de formar una normativa sistemàtica.

El conjunt de normes s'escribí originàriament en un manuscrit que, a més a més de les Ordinacions de 1504, conté altres documents de l'època, com les tarifes de diverses activitats i una sèrie d'ordinacions fragmentàries suposadament anteriors a les de 1504.

En el manuscrit original s'aprecien tota una sèrie d'anotacions al marge i de correccions. A més, comptem amb la inserció d'un full sense paginar on hi figuren dues anotacions que també formen part de les ordinacions de 1504. En total, el cos normatiu l'integren un total de vint-i-cinc capítols, corresponents a vint-i-quatre ordinacions, que seran analitzades a continuació juntament amb les dues anotacions finals inserides de la forma a la qual s'ha fet referència.

Les Ordinacions estan signades pel Batlle de l'Aleixar, qui fou designat pel Comte de Prades, senyor de la vila, i a qui aquest darrer li va ordenar l'elaboració de les normes locals. Les Ordinacions de 1504 daten del dia u de setembre del mateix any.

⁷² ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 61.

⁷³ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar i les Ordinacions del 1504 i anteriors*, pàg. 10.

A partir de la lectura detallada d'aquestes, s'observa que abracen bàsicament dos grans temes: la regulació d'activitats econòmiques i l'ordre públic. Concretament esmenta els oficis de carnisser i de flequer, incidint també en la regulació de les mercaderies que es venen a la vila. D'altra banda, destaca el conreu de lli i cànem.

Pel que fa a les qüestions relatives a l'ordre públic de la comunitat, tenen com a objectiu una adequada convivència entre els habitants del lloc. Pretenen establir unes regles bàsiques d'higiene i una regulació de l'ús de les aigües del terme. Incideixen poc en els temes, per això podem parlar d'una regulació bàsica, breu i poc complexa.

Totes els capítols estan precedits per l'enunciat "*Més han ordenat los dits Jurats y pròmens ab voluntat de la Senyoria...*" o similar.

De la mateixa forma, cal subratllar la frase que segueix la quantia del ban previst en cada ordinació *sie lo ters de la Senyoria y les dues pars dels Mostassaf*. El fet de que totes les ordinacions prevegin aquesta repartició de la recaptació dels bans així com l'encapçalament de cada capítol, evidencia el poder senyorial sobre la vila així com la importància de la institució de la mostaferia.

4.2.2.2 Anàlisi del contingut

A. Activitats econòmiques

Dins d'aquesta primera temàtica, podem fer referència a dues grans activitats econòmiques, que són objecte de regulació de les ordinacions de 1504: el comerç i l'agricultura. Dins del comerç trobem diverses ordinacions destinades a la regulació dels oficis de carnisser i flequer mentre que en l'àmbit de l'agricultura, apreciem que el text normatiu dedica una especial atenció al conreu de cànem i lli.

a') Comerç

El primer punt que crida l'atenció a l'hora d'analitzar les normes relatives a les activitats econòmiques que estaven presents a la comunitat aleixarenca del segle XVI, és el gran

nombre d'ordinacions que fan referència a l'ofici de carnisser. Un total de dotze ordinacions, regulen l'esmentada activitat i la seva respectiva mercaderia: la carn.

En segon lloc, tenim una sola ordinació que fa referència a l'ofici de flequer. Per últim, trobem tres ordinacions relatives a la venda de diversos aliments al poble per part de forasters.

En referència a l'ofici de carnisser, notem una gran influència de la religió en una part de les ordinacions relatives a la venda de carn. En són exemple l'ordinació X "Del carnicer: que no gos mata ni pesar carn de cabra en diu**nge ni ha dia *e *esta *ejuni, en bany ** V sous", la XII "De matar moltó: que lo carnicer aja de matar y pesar un motó lo dilluns de Carnestoltes, sots bani de V sous", la XXIII "Que lo carnier age de donar compliment de moltó ha Carnestolts: que tots los diumenges, dies de Carnal, lo diluns de Carnestoltes y lo dia de Carnestoltes, age de donar tot bon Compliment de moltó ha la villa, sots bani de V sous", i la XXIV "De matar porch lo carnicer: que sia tengut de matar un porch lo dia de Tots Sancts y de dar compliment de Porch lo Dia de St. Martí, sots bany de III sous".

Seguin en la mateixa temàtica, altres ordinacions relatives també a l'activitat carnissera, suggereixen mesures higièniques pel que fa a la manipulació de la carn. És el cas de l'ordinació IV "De no gosar inflar senns mancha: que lo carnicer que ara és ho per temps serà, ell ni nengú que maten carn ha la carni***** que no la gos Inflar ab la boca".

Es regula també la matança de les bèsties, establint l'ordinació XIV el pes mínim que han de tenir els porcs per poder ser sacrificats: "Del porch: que lo carnicer no gos matar ningun Porch que no pes més de L lliures, sots bani de V sous y aver-ne de matar altre per ben servir la Villa. Emperè si tan pocs en poria matar que sia així lo bani com si lo porch no abasta ha les L lliures".

Per últim, destacar que s'aprecia l'establiment d'unes pautes a l'hora de pesar la carn per evitar que el carnisser estafi els seus compradors, així com la regulació de la diferència de preus que hi ha d'haver entre els diferents productes que són objecte de venda. En aquest sentit tenim una sèrie d'ordinacions: ordinació XI "Del greix de cabra: si lo carnicer matara cabra que age de dar lo greix ha for⁷⁴ del cabró., ordinació XIII "De l'entreví: que lo carnicer ni altra persona no gos pesar lo entreví ab lo greix ni en la

⁷⁴ For: preu.

carn", ordinació XVIII "Del for de la cabra y ovella: qualsevol carnicer que ara és ho per temps serà, si volrà matar ninguna Cabra ho Ovella, que la hage de tallar: la cabra II diners manco⁷⁵ que lo Cabró", ordinació XXII "Que lo carnicer no puga triar los ossos de la carn ni levar los lomillos del porch: lo carnicer que és ni seran, que prenent carn per son obs⁷⁶", que no afe ni degue triar los ossos de la pessa sinó tal qual se serà la pessa, la age de pendre açò perquè se és esdevengut triar los ossos de y fer-los pendr per tornes⁷⁷ als altres y també que no leve los lomillos del porch ni per ells ni per altri".

Pel que fa al vi, trobem dues ordinacions que contenen disposicions de caràcter proteccionista. És el cas de l'ordinació III "De no gosar vendre vi: que no sia ningú que gos portar bi en la villa ni en lo terme, ni fer portar per ha vendre en nenguna manera sinó que fos de sa colita ho per son menester" i la V "De no vendre vi: que no sia nigú estranger ni de la villa, que gos portar vi en la villa per a vendre en ninguna manera". Queda clara doncs, la voluntat d'afavorir el comerç de vi autòcton.

L'ordinació IX és l'única que fa referència al peix. Estableix que en cas de que algú porti peix a la població, aquesta haurà de ser venut a la peixateria i els mostassafs se'n podran reservar dues robes⁷⁸, així com decidir el seu preu de venda.

L'ofici de flequer només és objecte d'una sola regulació. Concretament l'ordinació XVII prohibeix a aquest que compri blat a un preu diferent de l'establert pels mostassafs, per tant, penalitza l'engany als citats funcionaris.

b') Agricultura

Pel contingut de les ordinacions, deduïm que el conreu d'aquestes dues plantes tenia una certa importància així com també que era el causant de diversos problemes, tal i com ens fa pensar el fet de que s'hi refereixen un total de quatre disposicions. És l'única activitat agrària que trobem regulada en les Ordinacions de 1504.

La primera referència la trobem en l'ordinació VIII: "De no gosar amerar cànem de les Roches del Gorch amunt: que no sia ningú que gos *merar cànem de les Ro**es dls G*racs amunt ni de la ***** del *olí d'En Salvat *vall".

⁷⁵ Manco: menys.

⁷⁶ Obs: necessitat.

⁷⁷ Tornos: porció que el venedor afegeix a una mercaderia perquè acabi de fer el pes demanat pel comprador.

⁷⁸ Robes: mercaderies transportades, sobretot per mar.

La número XIX, a més a més de prohibir embrutar la plaça, també instaura la prohibició de bregar⁷⁹ i espolsar cànems així com espadar i picar lli. En l'ordinació següent, la XX, s'estableix la mateixa prohibició però en un indret diferent del de la ordinació precedent: De amerar cànems y lins: que no sia ningú que gos ni degue amerar cànems ni lins de la presa del Molí d'En Salvat avall, so és en la riera ni en la contrada de la riera, y de la riera del complidor de la paret que és akkí que travessa la riera per anar ha la font, fins ha la síquia del molí de aquí amunt, no pugen amerar ni del Caniar d'En Tost en amunt que és ha la Riera de la Almusara".

Notem, que mitjançant aquestes ordinacions, es regula també l'ús de les aigües del municipi.

Per últim, l'ordinació número XXV torna a prohibir, entre altres coses, amerar i bregar cànems, aquesta vegada a la plaça, com ja havia fet l'ordinació XIX, i estén la dita prohibició als carrers de la vil·la.

B. Policia

La segona gran temàtica de les Ordinacions de 1504 és l'ordre públic. En aquest sentit, s'instaura alguna norma que regula l'ús d'espais públics i d'altres que marquen unes mesures mínimes d'higiene.

En primer lloc, l'ordinació II, regula l'ús d'un espai públic, prohibint jugar a bitlles a la plaça de la vil·la: "De no jugar ha billes: que no sia nengú que gos Jugar ha billes en la Plaça, del cantó del Triquet⁸⁰ fins al cantó del carrer Mijà".

D'altra banda, observem tres ordinacions amb una clara disposició de mantenir un cert nivell d'higiene a la població. És el cas de l'ordinació VI "Que ningú no gos pendre aigua de la Fita amunt: que no sie ningú que gos pendre aigua del Cantó *el'Hort d'En Miralles, *el Camí del Poador y de la Fita amunt, ni ren**r bótes ni fer ninguna brutedat*, la XV "De no tenir aigüera ni forat en casa: que no sia nengú que en sa casa gos fer aigüera ni fort que ixca en la plaça ni carrer públich, ans bé si n'hi avien feta, aquella aien de tancar y si n'hi tenen que no hy gosen lançar aigua neta ni bruta, ni ninguna sutzietat per l** dites aigüeres ho forats, ni per portes ni finestres no gosen per ni lançar ninguna brutedat" i de la XIX: "De no fer brutícies en la plaça_ que no sie

⁷⁹ Bregar: Separar la riscla o canemuixa de les fibres de cànem o de lli.

⁸⁰ Triquet: lloc clos destinat a jugar-hi a pilota.

nengú que gose ni presuma de bargar ni spolsar Cànem ni spadar ni picar ni spadar lins, ni fer altres brutícies ni desnonestats en la Plaça (...) y també que no puguén fermar ingu lloca ab polls en los perchos de la plaça".

L'ordinació VII té com a finalitat la preservació dels camins. Obliga als propietaris de les finques confrontants amb el camí general, tenir obertes les aigüeres per tal de que l'aigua no s'escorri cap aquest deteriorant-lo, així com evitar que l'aigua afecti a les finques de més avall podent causar conflictes entre els veïns.

La primera de les ordinacions inserides en el full sense paginar, prohibeix que cap persona que vengui vi, pa oli o altres queviures doni menjar o beure a alguna persona de la vila o estrangera.

La segona ordinació amb aquesta característica, ens indica els pesos i mesures fraudulentos trobades pels mostassafs, seran objecte de multa. Així doncs, queda prohibida la falsificació de les mesures i dels pesos.

C. Sancions

Totes les ordinacions analitzades, així com les dues anotacions que contenen dues ordinacions més inserides entre les de 1504, preveuen una sanció en cas d'incompliment anomenada ban (bany) sempre de caràcter pecuniari. L'import d'aquest no és uniforme sinó que varia en cada capítol.

Les magnituds monetàries emprades són el sou i el diner. El diner té un valor inferior al sou. Malgrat que tenia diferents valors, la més corrent era la que equivalia a la dotzena part del sou⁸¹. El sou, valia dotze diners de billó.

En total, en ordre ascendent, observem bans de les següents quanties: II diner, III sous, V sous, VII sous, X sous i XXX sous.

L'import més utilitzat és el de V sous, que acompanya a un total de 14 ordinacions. Seguidament trobem set ordinacions l'incompliment de les quals comporten un ban de III sous i la resta de quanties, només són imposades de manera singular, és a dir que només estan previstes per una ordinació. Cal apuntar però que no coneixem l'import exacte del ban previst en l'ordinació VII.

⁸¹ ANGLÈS, F; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar i les Ordinacions del 1504 i anteriors*, pàg. 22.

Podríem establir una relació entre les ordinacions que es consideren més i menys greus d'acord amb el ban previst per aquesta. Així, les ordinacions penades amb una pena pecuniària equivalent tindrien el mateix grau de gravetat. Seguint aquesta línia, la infracció més greu és la número V. Malgrat que en un primer moment el ban previst ascendia a cinc sous, una addició interlineal del copista l'eleva a XXX sous. La citada ordinació prohibeix portar vi a la vila per vendre'l, per tant és una ordinació que conté una disposició proteccionista.

En el costat oposat, tenim l'ordinació XIX, la qual preveu, en un primer lloc, un ban de tres sous en cas de bregar o espolsar cànem i espadar o picar lli així com embrutar la plaça però en segon lloc, prohibeix fermar aviram amb polls als porxos de la Plaça, fet que serà penat amb una multa de II diners per animal.

La majoria de normes que preveuen un ban de V sous, que com ja hem apuntat és la quantia més utilitzada, tenen com a objecte una bona part de les ordinacions referides a l'activitat càrnia. Les ordinacions d'aquesta temàtica, el ban de les quals no s'eleva a cinc sous, tenen un ban de III sous.

D'altra banda, la majoria d'ordinacions relatives a l'ordre públic, així com les relatives al cànem i al lli, la quantia de la multa s'eleva a III sous.

4.2.3 Ordinacions de 1791

Per tal d'apreciar l'evolució de l'exercici de la potestat reglamentària municipal és oportú l'anàlisi de les Ordinacions de 1791 de la vila de l'Aleixar. En primer lloc, cal fer una breu pinzellada sobre l'organització municipal present gairebé tres-cents anys després, no només pel propi pas dels segles, sinó perquè l'any 1714 acaba la Guerra de Successió de la qual es resulta victoriós Felip V.

Com a conseqüència directa d'aquesta fita, s'implanta el Decret de Nova Planta, el qual suprimeix l'organització jurídica pública de cadascun dels territoris de la Corona d'Aragó i la reemplaça pel model castellà.

Així, canvia la divisió territorial amb la supressió de les vegueries i la instauració dels *corregimientos* en substitució d'aquestes darreres. A nivell local, els consells municipals són substituïts pels *ayuntamiento*.

El nou ajuntament està integrat per l'alcalde i els regidors, figures equivalents als antics paers, jurats o consellers. Per sobre d'aquests, trobem el corregidor, autoritat màxima del corregiment.⁸² Posteriorment apareix també la figura dels intendants reials⁸³, encarregats de supervisar, juntament amb els corregidors, l'administració municipal i el nou impost instituït: el Reial Cadastre⁸⁴. El monarca ostenta el poder de nomenar directament els ajuntaments de manera que el poble perd la seva facultat d'elecció d'aquests.

Malgrat la pèrdua inicial de la participació dels gremis en la designació de l'ajuntament, amb Carles III es produeix una reforma en virtut de la qual aquests poden exercir un cert control sobre la gestió de l'ajuntament⁸⁵.

Una altra novetat aportada pel mencionat sobirà és la creació de nous càrrecs en l'àmbit municipal: els diputats del comú i el síndic personer. Tot i que l'actuació d'aquests no és gaire rellevant degut a que el poder absolut al qual es troba sotmès el país no permet una autèntica participació ciutadana.

Els ajuntaments són l'òrgan principal de l'estructura municipal, els membres del qual són nomenats pel sobirà. Cal destacar però que els privilegis senyorials no són abolits i en conseqüència, els municipis que ostenten privilegis en virtut dels quals la població pot nomenar els membres de l'ajuntament poden seguir fen-t'ho.

A aquesta institució principal del municipi li manquen competències jurisdiccionals de manera que les atribucions d'aquest queden reduïdes al govern polític i a la gestió econòmica.

La figura que presideix l'ajuntament en absència d'autoritat superior és l'alcalde, nomenat pel rei o pel senyor del lloc. Compta amb facultats judicials malgrat que per

⁸² JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. "Els antecedents històrics (...)", pàg. 49.

⁸³ Sobre aquest tema vegeu ESCARTÍN SÁNCHEZ, E. *La Intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*. Barcelona: Santandreu 2005.

⁸⁴ Sobre aquest tema vegeu NADAL FARRERAS, J. *La introducción del Catastro en Gerona: contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*. Barcelona: Càtedra d'Història General d'Espanya, Universitat de Barcelona, 1971; ESCARTÍN SÁNCHEZ, E. "El Catastro catalán: teoría y realidad" *Pedralbes: Revista d'història moderna* (1981), núm 1, pp. 253-265; SEGURA MAS, A. "Felip V y la introducción de la contribución directa en la Corona de Aragón" i "El Catastro de Patiño en Cataluña (1715-1845)", a SEGURA MAS, A.; CANET RIVES, I. *El Catastro en España (1714-1906)*, Barcelona: Ministerio de Economía y Hacienda, Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1988, vol. 1, pp 23-31 i pp. 31-44; FERRER I ALÓS, LL. "¿Modernització fiscal? La implantación del Catastro en Cataluña" *Catastro* (2002), núm. 46, pp.27-35.

⁸⁵ Sobre aquest tema vegeu TORRAS RIBÉ, J.M. *Els Municipis catalans de l'Antic Règim: 1453-1808. Procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1983.

sobre seu es troba l'alcalde major, designat pel monarca i actuant com a tinent de corregidor, qui a més realitza funcions de jutge ordinari⁸⁶.

Per acabar de perfilar la instauració de l'organització castellana, es promulguen altres textos normatius. És el cas del Reglament pel Funcionament dels Municipis no capitals de Corregiment, que data de 1717 i de la disposició de la Reial Audiència que suprimeix els antics consells municipals i instaura la figura dels regidors⁸⁷.

4.2.3.1 L'Aleixar de 1791

L'Aleixar queda incorporada al *corregimiento* de Tarragona i a la subdelegació de Montblanc. L'estructura feudal catalana es conserva i per tant el municipi segueix sota els dominis del Comtat de Prades, que manté la mateixa estructura.

Troblem evidenciada l'aplicació del nou sistema d'organització local, tot i que a la pràctica, el poder municipal segueix a les mans de les mateixes famílies, producte del fet de que socialment no es va produir cap canvi considerable.

La denominació d'ajuntament és implantada de forma efectiva encara que en alguna ordinació veiem que es fa referència a la universitat de la vila enlloc de l'ajuntament. Tot i així, al final del text normatiu es posa de manifest clarament que les ordinacions municipals han estat elaborades "por su Ayuntamiento", tal com diu textualment el seu senyor.

L'ajuntament està presidit, com abans de la implantació del Decret de Nova Planta, pel batlle. Aquesta figura, a diferència del Juy de Prohoms i del Consell de la Vila no és abolida, i fins i tot conserva la facultat de jutjar delictes lleus.

L'òrgan de govern de la vila el formen un màxim de vuit regidors degut al nombre d'habitants que viuen a la població, en aquell moment uns 1.679⁸⁸. Aquests deixen de ser escollits de forma secular malgrat que la vila conserva els privilegis senyorials en virtut dels quals els veïns poden presentar tres candidats a batlle local i gaudeixen de la facultat d'escollir els regidors. Tot i el manteniment de l'esmentat privilegi, aquest es

⁸⁶ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. "Els antecedents històrics (...)", pàg. 50.

⁸⁷ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 73.

⁸⁸ ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*, pàg. 79.

troba subjecte al control sever de la Reial Audiència, fins a tal punt que es cas de que no estigués d'acord amb la designació d'algun regidor o no realitzés correctament la seva feina podia ser abolit per aquesta.

No tots els privilegis però es mantenen intactes ja que es suprimeix, l'any 1727, el privilegi que permet als municipis la imposició de tributs per compte propi, fet que deriva de la implantació de l'impost castellà del Reial Cadastre a Catalunya⁸⁹.

Tanmateix, apreciem que les ordinacions són signades pel batlle, pels regidors -no pels jurats com en les anteriorment analitzades-, pel síndic personer, "encarregat de fer propostes sobre temes d'interès públic"⁹⁰, pel síndic procurador, qui exercia de procurador dels interessos dels veïns i per dos diputats. Aquests darrers, són escollits per sufragi popular i intervenen en qüestions relatives a l'aprovisionament de mercaderies a la vila.

El municipi manté la potestat reglamentària municipal, en virtut de la qual ostenta la facultat de promulgar ordinacions pel bon govern de la vila. Aquestes, han de ser sancionades finalment pel Comte de Prades.

Per últim, destacar que la població de Maspujols es segrega de l'Aleixar l'any 1629 per sentència del propi comte de Prades "Pronuntsiam, sentensiam y declaram y arbitram y amigablement componem que la dita Universitat y lloch de Maspujols y naturals habitants en aquell i partida de Rochabruna sien mantinguts en la posesio de fer terna de batlle y elegir mostasaf y nomenar tres jurats y congregarse y fer tot lo demes que una vila vol y deu fer"⁹¹.

En virtut de la dita sentència, les Ordinacions de 1791 només seran aplicades a l'Aleixar i al nucli de Mascabrers i no al poble veí de Maspujols.

4.2.3.2 Anàlisi formal

Les Ordinacions de 1791 són elaborades per l'Ajuntament de l'Aleixar i publicades el 30

⁸⁹ Sobre aquest tema vegeu MERCADER RIBA, J. "L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social" a *Miscel·lània Fontseré*. Barcelona: Gustau Gili, 1961, pp. 295-30.

⁹⁰ JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. "Els antecedents històrics (...)", pàg. 49.

⁹¹ ANGLÈS, F; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar i les Ordinacions del 1504 i anteriors*, pàg. 14.

d'agost del mateixa any. Les sanciona definitivament el Comte de Prades gairebé dos anys més tard, concretament el 19 d'abril de 1793.

El cos normatiu està integrat per un total de seixanta-vuit ordinacions en general d'una extensió breu i més o menys ordenades per temàtiques.

De l'examen d'aquestes n'extreiem dues temàtiques primordials: la regulació de la ramaderia i el respecte per la propietat privada de les finques. Ambdós temes però van encaminats, indirectament, a regular la que es dedueix fàcilment que era la gran activitat econòmica del moment: l'agricultura.

La lectura de les ordinacions no deixa lloc a dubtes al respecte ja que busquen que no es facin malbé els conreus, que ningú robi els fruits dels camps d'un altre, que el bestiar no trepitgi les terres conreades, posant èmfasis en la interdicció de que cap persona entri a les propietats alienes. També es regula el regatge de les finques, temàtica que també ens evidencia el gran interès de l'ajuntament i en que l'agricultura funcioni de la millor manera possible.

El gran nombre d'ordinacions relatives al bestiar fa pensar que l'activitat ramadera també era força considerable i que el nombre de caps de bestiar no era menyspreable, motiu pel qual es fa necessària la regulació d'aquesta activitat per tal de que les pastures no resultin caòtiques.

En menys mesura trobem algunes normes de policia, disposicions que fan referència a l'arrendament de terres a forasters o a la compra d'immobles a la vila per part d'aquests, ordinacions relatives a l'exercici d'algun càrrec o públic, a les obligacions dels habitants de la vila i normes relatives a la petició d'un veí a que un altre sigui condemnat. A continuació, seran analitzades amb més detall els temes exposats.

4.2.3.3 Anàlisi del contingut

A. Ramaderia

L'activitat ramadera és la primera que trobem regulada en l'ordenament jurídic municipal. Concretament les ordinacions de la 1 a la 21, ambdós incloses, s'ocupen de qüestions relacionades amb el bestiar, principalment en el pasturatge.

La primera ordinació indica quins són els camins autoritzats per tal de que hi circuli el bestiar. En la segona ordinació s'imposa la prohibició de transitar camins que no trobin contemplats en el precepte anterior de tal manera que en cas d'incompliment el propietari dels animals en qüestió serà sancionat.

Tot seguit apreciem diferents normes relatives al pasturatge del bestiar en relació a finques conreades, prestant una gran atenció a la preservació dels fruits que es puguin trobar a la finca així com a les plantes conreades o llavors sembrades. En aquest sentit, l'ordinació 5 estableix que "ningun bestiar éntria en leas terras en què troban espargidas per ellas las garbas de blat, civada y demás grans, llegums o fruits", la 6 "se mana que dit bestiar no éntria a pasturar en les mallolas que no hagen passat quatre anys després de plantadas; en las viñas des de que comenan a brotar fins a tres dias después de vermadas; en las terras sembradas de qualsevol fruits que sian fins que aquelles estúguian recullits (...)", la 7 "se mana que los bestiar que éntrian a pasturar en terras en què hi hage plantats alguns arbres no deuran acercar-se a ellas a la distància de deu palms, mientras tinguías los fruits pendants (...)".

A més a més, les ordinacions també contemplen la prohibició de pastura del bestiar per zones de la finca on s'hi troben instruments per tal de la conservar en condicions òptimes la mateixa. N'és un clar exemple l'ordinació 11 "se mana que los bestiar no puguian pasturar a las cañas (...) y altres arbres o malesa, que tròbian plantadas y se plàntian (...) que se fàssian en las terras confinants ab los torrents, rieras y barranchs per a defensar-las de les avingudas de las aguas" i el mateix objectiu ostenta la 12 "se mana que los bestiar no púguia introduir-se ni pasturar en aquells boschs o porcions en què se haurà tallar la brossa o malesa (...) que no hagen passat quatre anys después de feta dita tallada, a fi de facilitar que la dita brossa púguia rebrotar per aquest medi y medrar a benefici del dueño". Queda força clara doncs la intenció de protegir els conreus de les finques i d'afavorir-ne el creixement.

Les ordinacions 14 a 18 contemplen una sèrie de normes que acaben de concretar la regulació del pasturatge. Així, s'aclareix que les prohibicions establertes en les ordinacions precedents afecten a tot tipus de bestiar i imposa una càrrega als propietaris als ramaders: caldrà que satisfacin anualment un petit impost al batlle de la vila per tal de poder pasturar els seus ramats per les terres del terme. Aquests, són anotat de

manera anual en el "llibre de denúncies" de tal manera que l'ajuntament porta un control sobre les persones que exerceixen aquesta activitat.

Les dues últimes normes relatives a aquesta temàtica amenacen que en cas de que es cometi una infracció prevista en la present normativa i se'n desconeixi l'autor la multa serà a càrrec de totes les persones que figurin en el llibre esmentat anteriorment. A més, atorga la facultat a qualsevol interessat per denunciar als forasters que vegi pasturant el seu bestiar pel terme.

Per concloure, esmentar també que trobem una ordinació que fa referència a l'ofici de pastor. És el cas de la número 19, que prohibeix als pastors portar qualsevol arma excepte un ganivet, de manera que en cas de que es violi el precepte sigui el propietari del bestiar, el qual podrà cobrar-li al seu empleat mitjançant la retenció dels sous corresponents.

B. Normes respecte la propietat privada

El següent gruix d'ordinacions important fa referència a la propietat privada. En aquest sentit estableix un gran nombre de prohibicions relatives a l'entrada a les finques d'altres així com de collir els fruits o altres béns que es troben en aquesta. Deduïm doncs la preocupació que comporta pels habitants de la població el fet de que puguin entrar als seus terrenys i hi realitzin alguna activitat perjudicial pels mateixos.

Així doncs, en l'ordinació número 20 s'instaura la prohibició de tallar arbres situats en propietat aliena i en la 25 es prohibeix a tota persona tallar "roldó o collir o arreplegar fulla de morera i altres fruits u hortalisses, de qualsevol gènere o qualitat que sian, en propietat de altri". la número 45 segueix la mateixa línia "que ninguna persona seguia i arrànquia ferratges en propietat de altri".

La prohibició arriba fins a tal punt que en l'ordinació número 26 es prohibeix que ningú pugui passar per propietat aliena per anar a les seves terres o heretats.

La ordinació número 29 no permet emportar-se tanques o altres eines del camp que es trobin en finques d'altres. La prohibició s'estén a les pedres i a les herbes, tal i com diu la ordinació 43, a la palla, d'acord amb el que estableix la ordinació número 55, així com als cargols que es troben en els marges el terra dels quals es troba sembrat, d'acord amb la número 47.

D'altra banda, apreciem diversos preceptes que pretenen evitar que determinades actuacions dels veïns facin malbé els conreus aliens. D'aquesta manera no està permès deixar anar porcs per la vila degut a que pot danyar els camps, tampoc que els gossos passegin sense els seus propietaris pels terrenys cultivats amb avellaners o vinya a partir de l'època en que els fruits ja són madurs ni portar aviram en camps sembrats.

Per últim, la normativa exigeix una autorització expressa del propietari d'una finca per tal de que una altra persona pugui collir els fruits de la seva finca. La pena en cas de trobar algú en una finca on hi ha fruita per menjar, de la qual no n'és propietari, o aquesta estigui sota l'arbre, culli la fruita o no, està prevista en l'ordinació número 63.

C. Regatge

Un altre tema que compta amb una extensa regulació és el rec dels camps. S'hi refereixen un total de nou ordinacions que bàsicament imposen el respecte als torns de rec i el manteniment adequat de les basses i els conductes d'aigua.

Per exemple, l'ordinació número 33 resa que "persona alguna no se atrevèsquia a (...) prendre la aigua de aquella persona que estíguia regant o regint o conduint la aigua per la asséquia o rech". D'altra banda, la 38 imposa el deure a tots els membres de la comunitat de regants a escurar els recs i les sèquies el dia i hora que indiqui el batlle.

La regulació del rec es completa amb l'establiment de dues prohibicions als moliners: aquests no poden utilitzar l'aigua en cas de necessitat de regar les hortes tanmateix només poden utilitzar la quantitat d'aigua per la qual té capacitat la sèquia en qüestió.

Veiem clarament doncs la voluntat de respectar el sistema de regadiu.

D. Arrendament i compra de terres per part de forasters

L'ordinació número 48 preveu una certa regulació en matèria d'arrendament de terres a una persona que no sigui natural de l'Aleixar. En primer lloc estableix que serà necessari sol·licitar un permís a l'ajuntament, la petició del qual ha d'enunciar el preu de l'arrendament. -

Seguidament concedeix un període de tres dies a comptar des del dia de la celebració del contracte per formalitzar la dita petició.

Un cop rebuda la petició, l'ajuntament ho comunicarà als veïns per tal de veure si algun d'ells està interessat en l'arrendament de la finca en qüestió. El primer que manifesti l'interés tindrà deu dies per formalitzar-ho.

En l'ordinació número 61 contemplem una altra indicació pels forasters: "qualsevol que no habitarà en lo terme de Aleixar y cómpria casas y terras en lo dit terme, dèguia pagar tots los mals⁹² y petxos que deuen pagar los mateixos naturals y habitants, de deu dies en avant després de fetes las compras; o que hage de renunciar-les".

E. De la petició de les penes

En l'ordinació 49 trobem previst un període de vuit dies per tal de que qualsevol persona interessa pugui demanar l'imposició d'una pena a un altre. Estableix també un període per tal de resoldre la demanda: aquesta petició haurà de ser resolta en un període màxim d'un any.

És oportú relacionar l'esmentat precepte amb la disposició número 51. Aquesta, resa que qualsevol persona que demani la imposició d'una pena a un altre per haver entrat a la seva propietat, ha d'efectuar la demanda sota jurament, de la mateixa manera el presumpte autor de la infracció haurà de declarar els fets sota jurament.

Tanmateix, quan qui reclama és menor d'edat o "per altra circumstància" haurà de ser cregut si és membre de la família o habita a la mateixa casa que el propietari del terreny.

F. De policia

Troblem una sola ordinació relativa expressament a la higiene. És el cas de la 52 la qual estableix que "ningua persona, així xich com gran, se atrevèsquia a fer brutícia alguna en lo fossar, tant de anar de cos com de orinar".

Una altra ordinació de policia no permet que ningú toqui les plantes que els veïns tenen col·lades als ampits de les finestres. En la mateixa direcció va l'ordinació número 30, la qual proscriu pujar a la teulada de la casa d'un altre sense permís del propietari i tirar-hi pedres.

La ordinació 57 obliga a que, en cas de compra de mercaderies en qualsevol lloc públic, si dues persones estan interessades en un mateix bé però no n'hi ha suficient per les

⁹² Danys.

dues, aquestes se l'hauran de partir. Qui demani la partició però, haurà de manifestar que a casa no li queda suficient quantitat del bé en qüestió per passar un període inferior a vuit dies. L'altra part li pot exigir que presti jurament en relació a tal afirmació.

G. Obligacions del veïns

En la normativa municipal s'estableix el deure als habitants de la vila a satisfer un tribut, anomenat "tall" o "càrrech" en l'ordinació en qüestió. El mencionat deure estableix que en cas de que el subjecte es negui a fer efectiu el pagament l'ajuntament podrà exigir-li que al·legui una justa causa. En cas de que aquesta no sigui reconeguda com a justa "puga lo ajuntament, a més de la exacció de la pena, fer aplegar lo tall o càrrech per altra persona a costas y despesas del inobedient".

En el mateix sentit resa l'ordinació número 64, la qual estableix que els crèdits que tingui l'ajuntament contra un particular són de caràcter privilegiat.

L'ordinació número 60 també estipula un deure pels veïns. En cas de que el manador⁹³ demani a qualsevol persona que col·labori en unes obres municipal ho haurà de fer o serà multat. En cas de que s'hi negui, l'ajuntament tindrà la facultat de contractar algú altre a càrrec de l'inobedient. D'acord amb la norma, els habitants de la vila poden ser requerits per treballar en alguna obra i a més a més per escurar basses i sèquies o per qualsevol altre cosa que sigui necessària.

En la mateixa ordinació trobem establerta una facultat al manador: podrà comprar qualsevol material necessari per la universitat.

H. Càrrecs públics

Contemplem una ordinació que regula les obligacions que ostenta el corredor de la vila. Aquest té el deure de jurar el càrrec davant del batlle, així com lleialtat i fidelitat a aquest.

En el mateix sentit, l'ordinació número 65 estipula l'obligació dels regidors i altres membres de l'ajuntament, d'acudir a l'ajuntament quan el batlle els requereixi. En cas contrari, incorreran en una multa a no ser que demostrin un legítim impediment.

⁹³ Manador: persona que exerceix l'autoritat.

I. Sancions

Al final del text normatiu trobem dues ordinacions que es refereixen expressament a l'execució de les sancions. Així, l'ordinació número 66 decreta que no és admissible cap recurs contra la sanció fins que no s'hagi pagat l'import de la pena en qüestió (*solve et repete*)⁹⁴.

L'ordinació següent, estipula que si la infracció es produeix de nit, les penes previstes en les ordinacions seran doblades. A més a més, no només s'haurà de satisfer una pena pecuniària sinó que preveu també la reparació a càrrec de l'infractor del dany causat a un altre.

És oportú senyalar també en aquest apartat la importància de la sanció, ja que acompanya a un total de cinquanta-sis ordinacions. En tots els casos és anomenada *pena* tot i que sempre és de caràcter pecuniari.

Seguint un ordre ascendent, apreciem penes de les següents quanties: vuit diners, dos rals, quatre rals, deu rals, tres lliures, cinc lliures, deu lliures i vint-i-cinc lliures. La pena més utilitzada és la de tres lliures, prevista per un total de trenta-cinc infraccions, seguida per la de deu lliures, emprada fins un total de nou vegades. La resta de sumes previstes són utilitzades de manera singular, de manera que només acompanyen a una o dues ordinacions.

Tanmateix, en algunes ordinacions es preveu que la pena serà la reparació del dany causat o la restitució dels béns sostrets.

La infracció que es considera més greu és la d'obviar l'obligació prevista en l'ordinació número 16, en virtut de la qual els ramaders han de comunicar al batlle que pasturaran el bestiar pel terme. Així doncs, aquesta infracció administrativa és penada amb vint-i-cinc lliures, que com ja hem dit, és la pena més alta prevista en les ordinacions objecte del present anàlisi.

La pena més emprada és la de tres lliures. S'utilitza per sancionar al bestiar que s'endinsa en finca aliena o que circula per camins no autoritzats. És necessari apuntar però que aquesta pena està prevista per cada animal que infringeixi la norma, de manera

⁹⁴ Sobre aquest tema vegeu MARTÍN OVIEDO, J.M. La decadencia de la regla "solve et repete" y la doctrina del consejo de estado" *Revista de administración pública*, 1969, núm. 58, pp. 149-170.

que en la majoria dels casos s'ha de multiplicar les nombre d'animals que conformen la pastura.

La utilització de la pena de tres lliures és molt freqüent per sancionar les infraccions relatives al regatge i les destrosses i els robatoris de béns situats en camps d'altres.

La pena més baixa acompanya l'ordinació número 58. Aquesta conté la interdicció de fer plançons d'arbres situats en finques privades, en cas de que s'incorri en la prohibició, l'infractor serà sancionat amb VIII diners per cada plançó.

4.2.4. Comparativa entre les ordinacions de 1504 i les ordinacions de 1791

Entre les primeres ordinacions de la vila de l'Aleixar que han arribat als nostres dies i les últimes que ho han fet, passen un total de 287 anys. Aquestes però no són l'única manifestació de la potestat reglamentària municipal de la qual gaudeix el municipi durant aquest període que avarca gairebé tres-cents anys, sinó que aquesta potestat es va anar exercint de forma més o menys regular.

Tal i com s'ha explicat en capítols anteriors, les primeres ordinacions de les quals es tenen constància daten de 1320 malgrat que no s'han conservat fins a dia d'avui. Les últimes promulgades, són les segones analitzades en el present treball, que daten de 1791 i que afortunadament sí que s'han conservat fins l'actualitat⁹⁵. La vigència d'aquestes darreres va perdurar fins l'any 1850.

Per tant, l'exercici de la potestat reglamentària municipal a l'Aleixar és constant des del segle XII fins al segle XVIII. Durant aquests quatre segles, es promulguen un total de sis textos normatius que contenen ordinacions per regir els afers més rellevants de la vida del municipi.

La diferència més rellevant és l'àmbit d'aplicació territorial: les ordinacions de 1504 s'apliquen no només a la vila de l'Aleixar sinó que en aquests moments el municipi aleixarenc gaudeix de jurisdicció sobre Maspujols i el nucli poblat de Mascabrers. Com ja s'ha dit anteriorment, aquesta situació desapareix l'any 1629, moment en el qual el

⁹⁵ El manuscrit original es troba en l'Arxiu Municipal de l'Aleixar.

comte de Prades atorga la segregació a Maspujols respecte el municipi veí. Per tant, les de 1791 ja només són aplicables a l'Aleixar i a Mascabruners.

Pel que fa a la durada, les de 1504 gaudeixen d'una vida relativament curta degut a que l'any 1546 es promulguen unes noves ordinacions i les anteriors perden la seva vigència. Enfront aquesta durada de 42 anys, les de 1791 encara són vigents l'any 1850.

Formalment, no apreciem diferències molt marcades entre les Ordinacions de 1504 i les de 1791. En ambdós casos s'empra un vocabulari planer i no pas tècnic. No és il·lògic atribuir aquest fenomen a que la redacció dels dos textos és efectuada per membres de la universitat i de l'ajuntament de la vila. Aquest fet l'hem de relacionar amb que a l'època medieval i moderna el nivell d'estudis dels habitants dels entorns rurals no és gaire elevat.

L'extensió de cada ordinació és relativament breu en ambdós ordenaments, si bé és cert que en les de 1791 trobem alguna disposició més detallada i complexa.

A diferència de les Ordinacions de 1504, les del segle XVIII estan més o menys ordenades per temàtica, és a dir, en primer lloc trobem totes les disposicions relatives al bestiar, a continuació les que fan referència al regatge, seguides per ordinacions que estableixen normes de respecte a les finques privades etc. Aquesta ordenació però no és perfecta ja que trobem moltes normes inserides entre ordinacions que no tracten la mateixa problemàtica. Les de 1504 no segueixen cap mena d'ordre i no és té en compte la temàtica que aborden per tal de seguir un ordre més o menys coherent.

Seguint en la mateixa línia, la temàtica objecte de les ordinacions canvia considerablement. L'any 1504 sembla ser que té un pes molt important l'ofici de carnisser i les activitats econòmiques relatives al comerç i al conreu de cànem i lli. El 1791 el panorama municipal sembla ser que ha canviat força: l'ofici de carnisser ja no precisa de la gran regulació d'antany fins al punt que en les ordinacions de 1791 no apareix ni una sola vegada, i el conreu que és motor de l'economia de la vila ha canviat. En les normes de 1791 no s'esmenta ni una sola vegada el conreu de cànem i lli, en canvi, de la lectura d'aquestes n'extraïem que els conreus més importants són la vinya i l'avellana. En aquest punt notem un altra gran diferència: mentre que la regulació del conreu contingut en les ordinacions de 1504 va enfocat a preservar la higiene de les aigües municipals i del poble en general, el 1791 es regula de forma indirecta, és a dir,

s'estableixen un seguit de prohibicions per tal de que no es pertorbi de cap manera el conreu i de que les collites siguin tan bones com sigui possible.

La potestat reglamentària municipal de l'Edat Moderna sembla ser que s'ha convertit, a més d'una eina de regulació de la vida de la vila, en un instrument vàlid per aconseguir altres objectius a part de l'adequada convivència veïnal, com és la riquesa del municipi.

El que sí que és cert és que segueix present el caire proteccionista d'algunes normes. En aquest sentit, mentre que a principis del segle XVI es busca protegir la comercialització dels productes locals, a finals del segle XVIII constatem que es posen diverses traves als forasters a l'hora d'arrendar o comprar finques al terme de l'Aleixar.

Pel que fa a les sancions, acompanyen a gairebé totes les ordinacions que integren els dos textos. La denominació d'aquesta sanció però ha variat mentre que el caràcter econòmic d'aquesta s'ha mantingut inalterable. En les ordinacions de 1504 se la coneix sota el nom de ban (bany) mentre que en les de 1791 trobem la denominació de *pena*. La suma del ban es reparteix sempre de la mateixa manera: un terç al Senyor i les dues parts restants se les queden els mostassafs. En canvi, el repartiment de la *pena* no està previst en cap precepte de les ordinacions de 1791.

En aquest sentit però les ordinacions de finals del segle XVIII són força més completes ja que integren unes sèrie de normes per tal de demanar a les autoritats la imposició de la pena a una altra persona, mecanisme que està absent en les ordinacions primerenques.

Constatem també una sèrie de temàtiques introduïdes en les darreres ordinacions que no trobem regulades en les de 1504. És el cas de les normes relatives al regatge, al respecte a la propietat privada, a les obligacions veïnals (en relació a pagar algun tipus de tribut o a contribuir en alguna obra pública), als càrrecs públics o a les mesures ja mencionades respecte l'exigència de la imposició d'una pena.

Així doncs, no és inoportú afirmar que les ordinacions de 1791 es caracteritzen per ser temàticament més riques i sovint la regulació que ofereixen és més detallada. En aquest sentit es fa palpable l'experiència en aquest àmbit que possiblement ha adquirit el municipi amb les diferents ordinacions promulgades al llarg dels segles. És necessari mencionar que les de 1504 es refereixen d'una manera més directa al nucli de la població, mentre que les de 1791 generalment s'ocupen de problemàtiques en l'àmbit del terme municipal.

Un altre aspecte a comentar és l'elaboració i l'aprovació d'ambdós textos. Les ordinacions de principis del segle XVI són elaborades pels jurats i prohoms, tal i com diu clarament l'encapçalament de cadascuna de les ordinacions, firmades pel batlle i aprovades pel Comte de Prades, senyor de la vila. L'autoritat senyorial és molt més notòria en les ordinacions de més antiguitat ja que cada ordinació va precedida amb el mateix encapçalament: "Més han ordenat los dits Jurats i pròmens ab voluntat de la Senyoria(...)". en canvi, aquesta frase no precedeix cap de les ordinacions elaborades l'any 1791 si bé és cert que aquestes darreres també són aprovades pel Comte de Prades. Pel que fa a la seva elaboració, precedeix el cos normatiu de 1791 un paràgraf on s'anuncia que les ordinacions han estat fetes "per lo magnífic Ajuntament de la vila de Aleixar"⁹⁶.

Per concloure, apuntar que la vila de l'Aleixar desenvolupa exerceix la seva potestat reglamentària municipal consistent en la promulgació d'ordinacions d'una manera força regular i estable durant gairebé cinc segles, fet que posa de manifest la importància d'aquest instrument en el dia a dia del municipi i la utilitat del mateix pel bon funcionament i el desenvolupament de la vila.

⁹⁶ MANENT, A. *La vila de l'Aleixar (...)*, pàg. 11.

CONCLUSIONS

Una vegada finalitzada l'elaboració del present treball, podem afirmar que hem arribat a una sèrie de conclusions que seran exposades a continuació.

En primer lloc, hem vist de forma clara que el punt de partida de la organització municipal és la reconquesta. Aquesta, porta aparellada la concessió de cartes de població i franqueses que concedeixen drets i/o exempcions a un conjunt d'habitants. Aquesta eina no només és fonamental per començar a assentar els primers nuclis de població en les terres reconquerides sinó que amb ella, es creen els primers vincles jurídics entre els habitants d'un lloc.

El procés de la creació de l'organització municipal és un procés lent, que el podríem englobar en dues etapes. La primera, comporta l'assentament físic del municipi i la delimitació clara de la localitat. Són fonamentals per aquesta les ja mencionades cartes de població i franqueses degut a que creen drets locals, així com l'organització eclesiàstica i la divisió administrativa per tal de delimitar la delimitació de la localitat. En la segona etapa, assistim a l'impuls definitiu per part de la comunitat veïnal de la creació de certs òrgans d'administració local. La suma d'interessos econòmics comuns i factors socials de caràcter religiós i de dependència de la mateixa autoritat, motiva la creació dels primers òrgans municipals. Sense algun dels factors exposats, possiblement l'aparició de l'organització municipal s'hagués endarrerit. Veiem clarament doncs, que l'organització del municipi és la suma de diferents factors heterogenis.

En segon lloc, malgrat la pluralitat d'òrgans municipals que existeixen per governar el municipi, la totalitat d'aquests només està present en les ciutats i viles més importants. Per tant, constatem que es tracta d'una estructura flexible i adaptable a tot tipus de localitats, cosa que permet la personalització de l'organització municipal i fa que siguin governables d'una forma adequada totes les poblacions. No hi ha per tant, un model rígid.

En tercer lloc, la potestat reglamentària municipal és utilitzada de manera efectiva a localitats rurals com l'Aleixar. Els textos de les ordinacions no empren un vocabulari gens tècnic i no tenen una redacció complicada, fet que posa de manifest que ,lluny dels

formalismes, es busca l'aplicació pràctica d'aquestes. Així, les ordinacions municipals estan orientades totalment a una funció pràctica.

En quart lloc, el fet de que les primeres ordinacions de l'Aleixar datin de 1320 i les darreres, promulgades el 1791, encara es trobin en vigència el 1850, indica que estem davant d'una eina d'organització municipal amb un alt grau d'eficàcia. Al llarg de 530 anys s'empra la mateixa eina sense canvis, és a dir, l'estructura no varia i el contingut es centra en regular els aspectes bàsic de la vida quotidiana i de les ocupacions de la majoria de veïns. Es manifesta doncs, la vessant pràctica de les ordinacions al llarg de més de cinc segles d'utilització.

És cert que la temàtica de les normes establertes per les Ordinacions de 1791 és més plural, de manera que amb el pas dels anys la regulació s'estén a més aspectes de la vida de la localitat.

En el mateix sentit cal destacar que durant el període esmentat, 530 anys, l'exercici de la potestat reglamentària municipal a l'Aleixar és constant. Les ordinacions estan en vigència durant llargs períodes de temps (en alguns casos, entre la promulgació d'unes ordinacions i les següents passen més de 100 anys), fet que ens du a pensar que es promulga un nou text normatiu quan es produeix algun canvi important a la vila, com pot ser l'economia d'aquesta. Per exemple, el fet de que el motor econòmic de la vila passi a ser el conreu de cànem i lli al conreu de vinya, fa que siguin necessàries unes noves ordinacions perquè els problemes de la localitat ja no són els mateixos. Aquests canvis és sabut que no es donen amb rapidesa i menys durant l'Edat Mitjana i l'Edat Moderna i per tant, sembla lògica aquesta argumentació per justificar la llarga vigència d'algunes Ordinacions.

En definitiva, l'organització del municipi és fruit de la suma de diferents factors i és un procés lent. L'organització municipal que coneixement avui es comença a gestar durant els segles que ocupen la Baixa Edat Mitjana. L'extens període de temps durant el qual és utilitzada una eina tan poc complexa com les ordinacions municipals per governar la vida quotidiana de la localitat, ens du a reflexionar sobre l'eficàcia de les normes de caràcter més simple i la promulgació d'aquestes només per regular la bona convivència entre els habitants d'una població.

BIBLIOGRAFIA

ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar*. Valls-L'Aleixar: Cossetània Edicions, 2004. (La creu del terme; 25) ISBN 84-9791-20-6

ANGLÈS, F.; VENTÓS, J.M. *L'Aleixar i les Ordinacions del 1504 i anteriors*. L'Aleixar: Ajuntament de L'Aleixar, 1986

ESCARTÍN SÁNCHEZ, E. "El Catastro catalán: teoría y realidad". *Pedralbes: Revista d'història moderna*. (1981), núm. 1, p. 53-265.

ESCARTÍN SÁNCHEZ, E. *La Intendencia de Cataluña en el siglo XVIII*. Barcelona: Santandreu, 2005. (De re historica scripta et documenta; 3)

ESCUADERO LÓPEZ, J.A. *Curs d'Història del Dret. Fonts i institucions politicoadministratives*. Sant Vicent del Raspeig: Universitat d'Alacant, 2008. ISBN 978-84-7908-986-3

FERRER I ALÓS, LL. "¿Modernització fiscal? La implantación del Catastro en Cataluña" *Catastro* (2002), núm. 46, p. 27-35.

FERRO, V. *El Dret Públic Català. Les Institucions a Catalunya fins al Decret de Nova Planta*. Vic: EUMO, 1987. (Referències; 1) ISBN 84-7602-203-4

FONT RIUS; J.M. *Estudis sobre els drets i institucions locals en la Catalunya medieval*. Barcelona: Universitat de Barcelona, 1985. ISBN 84-7528-174-5

JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. "Els antecedents històrics i jurídics de l'administració local catalana". A GIFREU, J.; FUENTES, J.R. *Règim jurídic dels governs locals de Catalunya*. València: Tirant lo Blach, 2009. ISBN 9788498764420

JORDÀ FERNÁNDEZ, A.M. *Guia de Prades*. Tarragona: Diputació de Tarragona, 2014. (Els llibres de la Medusa; 8) ISBN 978-84-15264-34-7

MANENT, A. *La vila de l'Aleixar i les "Ordinacions" de 1791*. L'Aleixar: Autor, 1978. ISBN 84-400-5168-9

MARTÍN OVIEDO, J.M. "La decadencia de la regla solve et repete y la doctrina del consejo de estado" *Revista de administración pública* (1969), núm. 58, p. 149-170.

MERCADER RIBA, J. "L'establiment del Reial Cadastre a Catalunya i la seva fonamentació econòmica i social" a *Miscel·lània Fontseré*. Barcelona: Gustau Gili, 1961, p. 295-30.

NADAL FARRERAS, J. *La introducción del Catastro en Gerona: contribución al estudio del régimen fiscal de Cataluña en tiempos de Felipe V*. Barcelona: Càtedra d'Història General d'Espanya, Universitat de Barcelona, 1971

ROYO, M. *El Mostassaf de Barcelona i les seves funcions en el segle XVI: Edició del "Llibre de les ordinations"*. Barcelona: Fundació Noguera; Lleida: Pagès, 1994. (Textos i Documents; 29) ISBN 84-7935-201-9

SABATÉ CURULL, F. *El territori de la Catalunya medieval: percepció de l'espai i divisió territorial al llarg de l'Edat Mitjana*. Barcelona: Rafael Dalmau, 1997. ISBN 978842320514

SEGURA MAS, A. "Felip V y la introducción de la contribución directa en la Corona de Aragón" i "El Catastro de Patiño en Cataluña (1715-1845)", A SEGURA MAS, A.; CANET RIVES, I. *El Catastro en España (1714-1906)*, Barcelona: Ministerio de Economía y Hacienda, Centro de Gestión Catastral y Cooperación Tributaria, 1988. 1 v. ISBN 84-7782-056-2

SOBREQUÉS VIDAL, S. *Història de la producció del dret català fins al Decret de Nova Planta*. Girona: Col·legi Universitari, 1978. ISBN 84-600-1283-2

TORRAS RIBÉ, J.M. *Els Municipis catalans de l'Antic Règim: 1453-1808. Procediments electorals, òrgans de poder i grups dominants*. Barcelona: Curial Edicions Catalanes, 1983. ISBN: 97884725621651983.